

Aquesta publicació i l'exposició són producte del projecte de recerca Identitart. La identitat valenciana a través de les arts i el disseny amb codi GV/2021/157, finançat per la Conselleria d'Innovació, Universitats, Ciència i Societat Digital de la Generalitat Valenciana.

Equip d'investigació del projecte:

Ricard Ramon (UV), Jaume Chornet (UPV), Leonardo Gómez (UPV), Sara Vilar (UPV), Cristóbal Suárez (UV), Mario-Paul Martínez (UMH), Carmen García Muriana, (UMH) i Maria José Gómez Aguilera (VIU)
Equip de treball col·laborador: Ricard Huerta (UV), Amparo Alonso-Sanz (UV), David Mascarell (UV) i Vicente Javier Pérez Valero (UMH).

IDENTITART. Investigar sobre la identitat valenciana a través de les arts.

Publicació:

Coordinació: Ricard Ramon.

Edita: © Universitat de València.

Maquetació i disseny: © Vicente Javier Pérez Valero.

Textos: © Ricard Ramon i © Leonardo Gómez de Haro.

Fotografies: © Josep Frasquet i Vicente J. Pérez Valero.

Impressió: La Imprenta Comunicació Gràfica.

ISBN: 978-84-9133-553-5

Dipòsit Legal: V-85-2023

Exposició:

Comissari exposició: Leonardo Gómez Haro.

Direcció científica: Leonardo Gómez Haro, Jaume Chornet i Ricard Ramon.

Muntatge i suport tècnic: Leonardo Gómez Haro, Alfredo Llorens i José Juan Martínez Ballester.

Sala Josep Renau.

Vicedegana d'Extensió Cultural de la Facultat de Belles Arts de Sant Carles: Laura Silvestre.

Facultat de Belles Arts de Sant Carles. Universitat Politècnica de València.

Queda rigorosament prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra. Cap part d'aquesta publicació es pot reproduir, emmagatzemar, transmetre o utilitzar mitjançant cap mena de mitjà o sistema, sense autorització prèvia per escrit de l'editor i dels seus autors.

© Dels textos, de les imatges i de les obres, els seus autors, 2022.

IDENTITART

Investigació artística, identitat i estètiques valencianes

Exposició associada al I Congrés Estètiques de la Cultura Valenciana

Sala Josep Renau

efimere

creari

FIDEX

UNIVERSITAT

UNIVERSITAT

VICENT CO

MASIVA

UNIVERSITAT

UNIVERSITAT

UNIVERSITAT

UNIVERSITAT

IDENTITART

L'exposició Identitart, aplega una sèrie d'intervencions artístiques que constitueixen exemples de pensament a partir de la problemàtica que planteja el projecte de recerca Identitart, la identitat valenciana a través de les arts i el disseny GVI 2021/157. Sense totes aquestes representacions visuals i estètiques, sense una estètica de fet, és molt difícil construir una identitat o múltiples identitats.

Identitat i estètica van de la mà i molt probablement, sense aquestes formes de visualització i de construcció d'experiències estètiques col·lectives, seria quasi impossible gestionar i desenvolupar la idea d'una visió compartida d'entendre el món i l'entorn i de com aquest món i entorn defineixen aquesta identitat a través de la mirada que projectem i construïm sobre ells.

Estem, per una banda, investigant a través de les arts sobre problemàtiques de la sempre complexa identitat valenciana. Alhora, treballem i ens qüestionem les estètiques que la cultura valenciana genera i de quines maneres construïm problemàtiques identitàries que van construint una part i unes estètiques pròpies.

IDENTITART <

Ricard Ramon

Introducció a una teoria
dual de l'estètica de l'art
valencià contemporani
< p.08

Leonardo Gómez Haro

Anotacions sobre una lectura
crítica de l'identitari.
Entorn de l'exposició
IdentitArt < p.28

Vicente Barón Linares < p.41

Paco Benavent < p.43

Martina Botella < p. 45

Colectivo NAAC < p.47

Jaume Chornet < p.49

Susana Guerrero < p.51

Alfredo Guillamón < p.53

Miguel Hernández < p.55

Ricard Huerta < p.57

Damià Jordà < p.59

Alfredo Llorens < p.61

Carmen Marcos < p.63

José Juan Martínez < p.65

Carlos Martínez Barragán < p.67

Mario-Paul Martínez
i Vicente Javier Pérez Valero
< p.69

David Mascarell Palau < p.71

Mau Monleón < p.73

Ana Monzó < p.75

Miguel Ángel Navarro (Escoín)
< p.77

O.R.G.I.A. < p.79

Armand Pedrós < p.81

Elías Pérez García < p.83

Iván Pérez Vidal < p.85

Ramona Rodríguez-López < p.87

Susana Rodríguez i
Leonardo Gómez Haro < p.89

Chiara Sgaramella < p.91

Mar Juan Tortosa < p.93

Sara Vilar < p.95

ART

IDE

A photograph of an art gallery with a warm, yellowish-orange lighting. In the foreground, a large, bold, white sans-serif text "ENTITI" is overlaid on the image. The background shows a gallery space with several people. On the left, a group of people is gathered around a white pedestal displaying a large, dark, abstract sculpture. In the center, a woman in a white top and dark skirt is talking to another woman with long hair. To the right, a woman is pushing a stroller. The walls are white and feature several framed artworks, including a large relief sculpture and a portrait. The floor is light-colored and reflective.

Introducció a una teoria dual de l'estètica de l'art valencià contemporani

Ricard Ramon

Universitat de València

IP del projecte IDENTITART

Coordinador de Efímere. Unitat Mixta d'Investigació UV+UPV

L'exposició Identitart, forma part del projecte de recerca finançat per la Generalitat Valenciana amb el mateix nom i que ha implicat diversos grups de recerca i a quatre universitats valencianes. La Universitat de València liderant el projecte, la Universitat Politècnica de València, la Universitat Miguel Hernández i VIU, Valencian International University.

Els objectius del projecte es centaven en:

- Repensar la identitat valenciana des d'una perspectiva multi-identitària, transversal i feminista, a partir de l'anàlisi de les estètiques i les imatges generadores d'una cultura visual identitària.
- Analitzar les manifestacions artístiques valencianes contemporànies, la cultura popular i visual i el disseny valencià en referència al tractament del tema de la identitat valenciana en aquestes.
- Analitzar l'impacte social en la població de les manifestacions artístiques i estètiques identitàries i valorar en quina mesura responen a la imatge identitària col·lectiva de les valencianes i valencians.
- Desenvolupar un catàleg visual i estètic dels símbols artístics que construeixen una visió de la identitat valenciana com a espai permanent de consulta i posterior anàlisi.
- Analitzar en quina mesura la identitat valenciana es construeix des d'una perspectiva de gènere i com incorpora aspectes identitaris múltiples com la diversitat

sexual o altres diversitats ètniques en la construcció de la imatge identitària valenciana i en quina mesura aquestes qüestions són presents en les imatges i estètiques d'aquesta.

- Desenvolupar una sèrie d'accions i intervencions artístiques com a espais de reflexió que treballin a plantejar noves mirades sobre la identitat valenciana i analitzar i mesurar l'impacte d'aquestes accions entre diferents públics. (Repensar les identitats valencianes a través de les accions artístiques)
- Analitzar i desenvolupar accions artístiques pedagògiques que fomentin el replantejament i el pensar de manera lliure sobre la construcció de la identitat valenciana des de múltiples vessants i perspectives.

En aquest projecte pretenem reivindicar els models de recerca artística i recerca basada en arts, com a espais dels quals generar nous coneixements i situar-los en el lloc que es mereixen dins de la investigació acadèmica. Per això, resultava imprescindible en els nostres objectius, convidar a un grup d'artistes a reflexionar per mitjà de les arts visuals, sobre les problemàtiques i les relacions identitàries valencianes. Pensàvem que la millor forma era a través d'una exposició que reuniria en un mateix espai aquestes aportacions. El format d'una exposició permet aquest intercanvi latent que es desenvolupa en observar amb atenció les peces.

L'exposició, a més ens permetia integrar-la, dins d'una clara i fonamental vocació pedagògica, en algunes de les

Introducción a una teoría dual de la estética del arte valenciano contemporáneo

Ricard Ramon

Universitat de València
IP del proyecto IDENTITART
Coordinador de Efímere. Unidad Mixta
de Investigación UV+UPV

La exposición Identitart, forma parte del proyecto de investigación financiado por la Generalitat Valenciana con el mismo nombre y que ha implicado a varios grupos de investigación y a cuatro universidades valencianas. La Universitat de València liderando el proyecto, la Universitat Politècnica de València, la Universidad Miguel Hernández y VIU, Valencian International University. Los objetivos del proyecto se centraban en:

- Repensar la identidad valenciana desde una perspectiva multi-identitaria, transversal y feminista, a partir del análisis de las estéticas y las imágenes generadoras de una cultura visual identitaria.
- Analizar las manifestaciones artísticas valencianas contemporáneas, la cultura popular y visual y el diseño valenciano en referencia al tratamiento del tema de la identidad valenciana en las mismas.
- Analizar el impacto social en la población de las manifestaciones artísticas y estéticas identitarias y valorar en qué medida responden a la imagen identitaria colectiva de las valencianas y valencianos.
- Desarrollar un catálogo visual y estético de los símbolos artísticos que construyen una visión de la identidad valenciana como espacio permanente de consulta y posterior análisis.
- Analizar en qué medida la identidad valenciana se construye desde una perspectiva de género y cómo incorpora aspectos identitarios múltiples como la

diversidad sexual u otras diversidades étnicas en la construcción de la imagen identitaria valenciana y en qué medida estas cuestiones están presentes en las imágenes y estéticas de ésta.

- Desarrollar una serie de acciones e intervenciones artísticas como espacios de reflexión que trabajen en plantear nuevas miradas sobre la identidad valenciana y analizar y medir el impacto de esas acciones entre diferentes públicos. (Repensar las identidades valencianas a través de las acciones artísticas)
- Analizar y desarrollar acciones artísticas pedagógicas que fomenten el replanteamiento y el pensar de forma libre sobre la construcción de la identidad valenciana desde múltiples vertientes y perspectivas.

En este proyecto pretendemos reivindicar los modelos de investigación artística e investigación basada en artes, como espacios desde los que generar nuevos conocimientos y situarlos en el lugar que se merecen dentro de la investigación académica. Para ello, resultaba imprescindible en nuestros objetivos, invitar a un grupo de artistas a reflexionar des de las artes visuales, sobre las problemáticas y las relaciones identitarias valencianas. Pensamos que la mejor forma era a través de una exposición que reuniera en un mismo espacio estas aportaciones. El formato de una exposición permite ese intercambio latente que se desarrolla al observar con atención las piezas.

La exposición, además nos permitía integrarla, dentro de una clara y fundamental vocación pedagógica, en algunas

accions d'aula amb alumnat universitari. Diversos grups d'alumnes de la Universitat de València, concretament de la Facultat de Magisteri, així com l'alumnat de la Facultat de Belles arts, van poder visitar l'exposició, i fins i tot dialogar amb alguns dels artistes, que van exposar el seu treball de primera mà a l'alumnat. Poder reflexionar conjuntament, des de l'educació i les arts en un espai on les obres ja estableixen un diàleg entre elles, sobre les bases d'una qüestió tan complexa, i alhora tan necessària en el propi àmbit educatiu, com és la identitat.

La identitat, no és una qüestió menor, ni fútil, estudis seriosos han demostrat que persones i grups de col·lectius desarrrelats i no integrats en una identitat cultural col·lectiva, són més proclius a practicar conductes violentes que aquelles persones que se senten part d'alguna cosa. Perquè la identitat, més enllà d'aquella idea de nacionalisme polític associat a les nacions-estat, representa generar comunitat, establir vincles, llaços emocionals, que s'estableixen a través de mitjans simbòlics, amb les persones amb les quals convius. En aquest projecte, explorem especialment aquests mitjans simbòlics sobre els quals es construeix la identitat valenciana, simplement perquè és la nostra, amb totes les seues complexitats, contradiccions i conflictes, que lluny de suposar un greu problema, són una riquesa que s'ha de saber incorporar i explorar sense prejudicis.

Les obres que formen part de l'exposició aprofundeixen en l'exploració d'alguns d'aquests camins, i mostren diferents maneres i realitats de fer comunitat, més enllà del banal títol que l'estatut d'autonomia ens atorga als valencians. Fer comunitat, no és un lema bonic per a la celebració del pròxim 9 d'Octubre. Va d'existir, de compartir i d'aprendre a partir de la diversitat i del comú. Fer-ho des d'una mirada poètica, permet trencar moltes barreres que s'interposen en aquesta idea, com sempre fa l'art.

Com es va poder veure en el desenvolupament de l'exposició, la diversitat d'artistes participants i les seues diferents propostes, van generar una sèrie de discursos, i en alguns casos, accions, que van permetre ampliar les

nostres mirades reflexives, cap a espais i camins propis de la identitat valenciana. L'art, ens permet indagar cap a estructures de coneixement inconcebibles en altres formes o metodologies de recerca. D'aquesta manera, la riquesa i diversitat dels discursos emergits, ens va permetre corroborar algunes de les nostres conclusions, trobant-nos ja en la fase final del projecte de recerca. Altres propostes van obrir nous interrogants i van estimular nous camins sobre els quals deambular en les nostres futures investigacions sobre l'art, la identitat, la creativitat, l'educació artística i les pedagogies visuals com a conformadores de pensaments, sentiments i contradiccions identitàries.

En un altre dels textos definitius que recullen els estudis i anàlisis del projecte, desenvolupe la tesi que allí exposaré amb més detall, de l'existència de dos grans corrents estètics en tota la tradició de l'art valencià, que s'estenen fins a l'art contemporani més recent. Aquests dos corrents que he sintetitzat en: el vessant gòtic vitalista i en el vessant hiperbòlic costumista i que ara avance breument, afecten, des d'un exercici de reflexió teòrica pròpia de la recerca visual, a tot l'art valencià contemporani, que no és el mateix que dir tot l'art fet al País Valencià.

D'aquesta manera, he realitzat també l'exercici intel·lectual, que sempre és un exercici d'atreviment, de relacionar cadascuna de les obres que formen part de l'exposició amb un dels dos corrents estètics, que en realitat s'articulen com a referències de pedagogies visuals, associades a significats més profunds, dels que en aparença i des d'una mirada superficial, es podrien suposar. Les obres escapen, en l'àmbit de la generació de coneixements i significats simbòlics, als seus propis autors, i esdevenen en escenaris vius de reflexió. S'interposen com a espais estimulants per al desenvolupament del pensament crític.

Els artistes que han participat en l'exposició tenen una primera cosa en comú. Són artistes que no miren cap a un altre costat, que no miren al capdavant, dissipant la seua mirada en un llunyà horitzó difús, que contribueix a la

de las acciones de aula con alumnado universitario. Varios grupos de alumnos de la Universitat de València, concretamente de la Facultad de Magisterio, así como el alumnado de la Facultad de Bellas Artes, pudieron visitar la exposición, e incluso dialogar con algunos de los artistas, que expusieron su trabajo de primera mano al alumnado. Poder reflexionar conjuntamente, desde la educación y las artes en un espacio donde las obras ya establecen un diálogo entre ellas, sobre las bases de una cuestión tan compleja, y a la vez tan necesaria en el propio ámbito educativo, como es la identidad.

La identidad, no es una cuestión menor, ni baladí, estudios serios han demostrado que personas y grupos de colectivos desarraigados y no integrados en una identidad cultural colectiva, son más proclives a practicar conductas violentas que aquellas personas que se sienten parte de algo. Porque la identidad, más allá de aquella idea de nacionalismo político asociado a las naciones-estado, representa generar comunidad, establecer vínculos, lazos emocionales, que se establecen a través de medios simbólicos, con las personas con las que convives. En este proyecto, exploramos especialmente esos medios simbólicos sobre los que se construye la identidad valenciana, simplemente porque es la nuestra, con todas sus complejidades, contradicciones y conflictos, que lejos de suponer un grave problema, son una riqueza que se debe saber incorporar y explorar sin prejuicios.

Las obras expuestas en la exposición profundizan en la exploración de algunos de estos caminos, y muestran diferentes formas y realidades de hacer comunidad, más allá del banal título que el estatuto de autonomía nos otorga a los valencianos. Hacer comunidad, no es un lema bonito para la celebración del próximo 9º Octubre. Va de existir, de compartir y de aprender a partir de la diversidad y de lo común. Hacerlo desde una mirada poética, permite romper muchas barreras que se interponen en esta idea, como siempre hace el arte.

Como se pudo ver en el desarrollo de la exposición, la diversidad de artistas participantes y sus diferentes propuestas, generaron una serie de discursos, y en

algunos casos, acciones, que permitieron ampliar nuestras miradas reflexivas, hacia espacios y caminos propios de la identidad valenciana. El arte, nos permite indagar hacia estructuras de conocimiento inconcebibles en otras formas o metodologías de investigación. De esta manera, la riqueza y diversidad de los discursos emergidos, nos permitió corroborar algunas de nuestras conclusiones, encontrándonos ya en la fase final del proyecto de investigación. Otras propuestas abrieron nuevos interrogantes y estimularon nuevos caminos sobre los que deambular en nuestras futuras investigaciones sobre el arte, la identidad, la creatividad, la educación artística y las pedagogías visuales como conformadoras de pensamientos, sentimientos y contradicciones identitarias.

En otro de los textos definitivos que recogen los estudios y análisis del proyecto, desarrollo la tesis que allí expondré con más detalle, de la existencia de dos grandes corrientes estéticas en toda la tradición del arte valenciano, que se extienden hasta el arte contemporáneo más reciente. Estas dos corrientes que he sintetizado en: la vertiente gótica vitalista y en la vertiente hiperbólica costumbrista y que ahora avanzo brevemente, resumen, desde un ejercicio de reflexión teórica propia de la investigación visual, todo el arte valenciano contemporáneo, que no es lo mismo que decir todo el arte hecho en el País Valenciano.

De esta forma, he realizado también el ejercicio intelectual, que siempre es un ejercicio de atrevimiento, de relacionar cada una de las obras que forman parte de la exposición con una de las dos corrientes estéticas, que en realidad se articulan como referencias de pedagogías visuales, asociadas a significados más profundos, de los que en apariencia y desde una mirada superficial, se podrían suponer. Las obras, escapan, en el ámbito de la generación de conocimientos y significados simbólicos, a sus propios autores, y devienen en escenarios vivos de reflexión. Se interponen como espacios estimulantes para el desarrollo del pensamiento crítico.

Los artistas que han participado en la exposición tienen una primera cosa en común. Son artistas que no miran

nostra pròpia dissolució cultural. Són artistes que baixen la mirada, que miren a un costat i a un altre, que es giren a mirar enrere, a petites distàncies, mirant cara a cara allò que està i passa al costat d'ells i que els configura, són artistes que miren cap a la identitat valenciana, amb la qual molts conviuen de naixement i la que molts altres adopten i integren en la seua identitat com a part de la seua configuració com a persones.

A partir d'ací, i seguint aquest interès intel·lectual per delimitar, però d'una forma flexible i oberta, les seues aportacions, basculant entre els postulats estètics del vitalisme gòtic i del costumisme hiperbòlic, establirem un breu recorregut per les obres, que serà completat, des d'una mirada diferent, pel text del comissari de l'exposició Leonardo Gómez.

Quan parle de vitalisme gòtic, em referisc a una posició estètica, que, en molts casos, no és necessàriament pensada o intencionalment creada per l'artista, això no és realment important, que hereta la sobrietat vitalista pròpia del gòtic mediterrani. El gòtic mediterrani, especialment en arquitectura, es contraposa a l'ideal estètic del gòtic centre i nord-europeu, atlàntic, si es vol, que explota les característiques d'ascensió i divinitat, alterant i desafiant la mesura de l'humà, desenvolupada en el renaixement humanista, tan mediterrani, d'altra banda. Enfront d'aquestes sobredimensionades catedrals gòtiques franceses o alemanyes que semblen esbrinar el cel, el gòtic mediterrani, es construeix a la mesura de l'humà, en una sort de reclam d'aquest espai vital que ens connecta amb la vida en la terra, amb la cultura de l'humà i els seus plaers. Plaers als quals sembla que ens neguem a renunciar mantenint les nostres catedrals sobre el sòl.

Entre els artistes i obres que he decidit establir en aquest primer grup, trobem el treball de Paco Benavent. *Vaixell de Khàrkiv*. En aquesta peça, la mesura i l'equilibri horitzontal de l'assemblatge acurat de les seues peces, que juga gairebé a plantejar una cal·ligrafia musical, la connecta amb els valors d'aquest vitalisme gòtic al qual al·ludim. Una peça, que més que esculpida, sembla delicadament dibuixada, gairebé com una cal·ligrafia

amb traços més intensos i altres més delicats. La metàfora poètica que estableix juga amb el contrast entre la duresa, color i textura del material, que associem directament amb la terra, alhora que la delicada forma ens remet al vent, a la mar, a navegar a la trobada d'altres llocs i terres. L'autor planteja una trobada poètica entre dues cultures, dues identitats, des del desig de llibertat i de pau cap a un altre poble que sofreix les conseqüències de la guerra.

Miguel Ángel Navarro (Escoín) a través del seu *Refugi*, planteja una mirada, que ens connecta de nou amb el conflicte i la guerra, per a reflexionar sobre com l'espai i les circumstàncies contribueixen també a aquesta creació de comunitat identitària. Ho fa, amb aquesta estètica mesurada que no renuncia a plantejar el desig de viure intensament, pròpia del vitalisme gòtic, mitjançant un llibre d'artista que s'expandeix en l'espai i s'obre sobre els murs de la sala. La vinculació amb aquest escenari tan associada a una identitat pròpiament valenciana, que és la d'exercir de forma gairebé perenne en el bàndol dels derrotats i castigats, tant en la guerra de Successió com en la guerra civil. Malgrat aquest univers de derrotes, càstigs, prohibicions i sotmetiments que arrosseguem, o potser per culpa d'ells, l'esperit valencià es desenvolupa més vitalista i recorre a l'enginy, o factors com el pensat i fet. En aquest escenari històric, fer plans a llarg termini no és garantia de res, si algú vindrà a bombardejar la teua casa, cremar les teues ciutats o prohibir la teua llengua materna, per la qual cosa valorem les coses de l'ara i els plans a curt termini, i això també té conseqüències, no tan positives o divertides en el nostre dia a dia com a comunitat cultural i política.

Carmen Marcos, per la seua part recorre a un material que entra de ple en els recorreguts visuals de reconeixement simbòlic de la identitat valenciana com és la ceràmica. Amb la seua obra *Cor*, ens fa bategar des del mur, amb una delicadesa i un equilibri de sobrietat gairebé nòrdica, allunyant-se de les estètiques de la tan barroca i excessiva, alhora que meravellosa, ceràmica tradicional valenciana. Però malgrat això, i d'aquest minimalisme conceptual de la seua estètica, emergeix

hacia otro lado, que no miran al frente, disipando su mirada en un lejano horizonte difuso, que contribuye a nuestra propia disolución cultural. Son artistas que bajan la mirada, que miran a un lado y a otro, que se giran a mirar atrás, a pequeñas distancias, mirando cara a cara aquello que está y pasa junto a ellos y que les configura, son artistas que miran hacia la identidad valenciana, con la que muchos conviven de nacimiento y la que muchos otros adoptan e integran en su identidad como parte de su configuración como personas.

A partir de ahí, y siguiendo ese interés intelectual por delimitar, pero de una forma flexible y abierta, sus aportaciones, basculando entre los postulados estéticos del vitalismo gótico y del costumbrismo hiperbólico, vamos a establecer un breve recorrido por las obras, que será completado, desde una mirada diferente, por el texto del comisario de la exposición Leonardo Gómez.

Cuando hablo de vitalismo gótico, me refiero a una posición estética, que, en muchos casos, no es necesariamente pensada o intencionalmente creada por el artista, esto no es realmente importante, que hereda la sobriedad vitalista propia del gótico mediterráneo. El gótico mediterráneo, especialmente en arquitectura, se contrapone al ideal estético del gótico centro y norte europeo, atlántico, si se quiere, que explota las características de ascensión y divinidad, alterando y desafiando las medidas de lo humano, desarrollada en el renacimiento humanista, tan mediterráneo, por otra parte. Frente a esas sobredimensionadas catedrales góticas francesas o alemanas que parecen alcanzar el cielo, el gótico mediterráneo, se construye a la medida de lo humano, en una suerte de reclamo de ese espacio vital que nos conecta con la vida en la tierra, en la cultura de lo humano y sus placeres. Placeres a los que parece que nos negamos a renunciar manteniendo nuestras catedrales sobre el suelo.

Entre los artistas y obras que he decidido establecer en este primer grupo, encontramos el trabajo de Paco Benavent. *Vaixell de Kharkiv*. En esta pieza, la medida y el equilibrio horizontal del ensamblaje cuidadoso de sus

piezas, que juega casi a plantear una caligrafía musical, la conecta con los valores de ese vitalismo gótico al que aludimos. Una pieza, que más que esculpida, parece delicadamente dibujada, casi como una caligrafía con trazos más intensos y otros más delicados. La metáfora poética que establece juega con el contraste entre la dureza, color y textura del material, que asociamos directamente con la tierra, a la vez que la delicada forma nos remite al viento, al mar, a navegar al encuentro de otros lugares y tierras. El autor, plantea un encuentro poético entre dos culturas, dos identidades, desde el deseo de libertad y de paz hacia otro pueblo que sufre las consecuencias de la guerra.

Miguel Ángel Navarro (Escoín) a través de su *Refugio*, plantea una mirada, que nos conecta de nuevo con el conflicto y la guerra, para reflexionar sobre como el espacio y las circunstancias contribuyen también a esa creación de comunidad identitaria. Lo hace, con esa estética mesurada que no renuncia a plantear el deseo de vivir intensamente, propia del vitalismo gótico, mediante un libro de artista que se expande en el espacio y se abre sobre los muros de la sala. La vinculación con ese escenario tan asociada a una identidad propiamente valenciana, que es la de ejercer de forma casi perenne en el bando de los derrotados y castigados, tanto en la guerra de sucesión como en la guerra civil. A pesar de ese universo de derrotas, castigos, prohibiciones y sometimientos que arrastramos, o quizá por culpa de ellos, el espíritu valenciano se desarrolla más vitalista y recurre al ingenio, o factores como el pensat i fet. En ese escenario histórico, hacer planes a largo plazo no es garantía de nada, si alguien va a venir a bombardear tu casa, quemar tus ciudades o prohibir tu lengua materna, por lo que valoramos las cosas del ahora y los planes a corto plazo, cosa que también tiene consecuencias, no tan positivas o divertidas en nuestro día a día como comunidad cultural y política.

Carmen Marcos, por su parte recurre a un material que entra de pleno en los recorridos visuales de reconocimiento simbólico de la identidad valenciana como es la cerámica. Con su obra *Corazón*, nos hace

latent aquest cor, metàfora més directa al vitalisme dubte que puga existir, que, de nou, no renuncia a la vida. Malgrat totes les nostres derrotes, aquest cor continua bategant i es reclama discretament com un supervivent de refugis i humiliacions que espera latent el moment de desplegar de nou la hipèrbole i demostrar sense ambages les seues ganes de viure i de bategar més forta.

En aquesta mateixa línia, Chiara Sgaramella presenta una sèrie de linografies realitzades amb la mateixa terra agrícola de l'horta valenciana de Carpesa en la seua obra *Agrofuturos*. La delicadesa amb la qual presenta i treballa el material, elaborat com un tríptic a la manera d'un oratori medieval, on el diví és substituït per alguna cosa, de nou tan vital i tan profundament identitari, com el treball de l'horta. En aquesta obra també es perceben amb claredat aquests principis propis del vitalisme gòtic que he definit breument i que desenvolupe com a recerca més complexa en altres textos. Afloren aquests ressorts que, des de l'art contemporani, ens citen la necessitat de construir aquests llaços identitaris, que apareixen lleu i delicadament latents, com en l'obra de Chiara, lluitant per no ser culturalment dissolts en l'embull buit de la globalització, que no és una altra cosa més que la substitució cultural. Una nova derrota que podria ser la definitiva.

Damià Jordà, en la seua peça conformada per una videoinstal·lació *Una petita pàtria* aprofundeix directament en una estètica identitària profunda que emergeix des del quotidià. De nou, jugant a aquesta idea de tríptic espiritual, encara que la peça és variable en nombre de canals, on el paisatge industrial i urbà de la vida diària de la ciutat d'Alcoi articula una narrativa poètica, de nou sòbria i vitalista. A partir de la interrelació que l'espectador estableix entre les imatges i els sons, connecta amb referents d'una memòria visual compartida, que a vegades ens passa desapercebuda, i que a través de l'efecte transfigurador de l'art, reprenem en el nostre pensament i vinclem a la nostra memòria personal, aquesta que ens permet estar en el món, i especialment, pertànyer a una part d'aquest món. Integrar en l'imaginari identitari valencià el paisatge

industrial, que tanta repercussió té en la cultura i l'economia valenciana, és un camí de pensament que obri moltes possibilitats reflexives.

Carlos Martínez Barragán, a través del seu treball en *La pela és la pela* ens indueix a un pensament en el qual les identitats polítiques són subvertides pels poders econòmics globalitzats. En aquest sentit, podem concloure que enfront de models identitaris associats a nacions estat, existeixen altres models identitaris que no vinculen la seua existència a aquests poders, sinó que són atropellats o amenacen ser dissolts per ells, com és el cas evident de la mateixa identitat valenciana.

Per part seua, Mario-Paul Martínez i Vicente Javier Pérez Valero, investigadors del nostre projecte, plantegen amb la seua peça de vídeo documental *Apunts Plurals*, un potent relat, donant veu a artistes contemporanis que treballen vinculats a diferents aspectes de la identitat valenciana. El tamís que ells li donen a aquests relats, gràcies al subtil maneig dels mitjans audiovisuals que posseeixen, denota l'enorme respecte que es professa pels artistes, quan són vistos per altres artistes. El seu interès com a investigadors-artistes a ordir una trama que contribuïska a explicar moltes de les preocupacions que mouen el nostre projecte, converteix aquest document audiovisual, en una obra certament rellevant i imprescindible per a explicar-nos de quina forma els artistes contemporanis, visualitzen i creen, d'alguna manera la identitat pròpia des dels discursos artístics. La seua peça s'emmarca en el vitalisme gòtic, precisament perquè conjumina en ella aquestes dues facetes que caracteritzen aquesta mirada estètica, les ganes intenses de viure i de fer per a no deixar d'existir culturalment, que relaten les obres i les paraules d'aquests artistes, tractades amb una sobrietat visual pròpia dels místics medievals. Un perfecte exemple de vitalisme gòtic.

Armand Pedrós i Ana Monzó, presenten dues peces diferents, però que al seu torn exhelen un esperit comú. *Una peça més*, l'obra d'Armand, realitzada amb fusta i gres i *Mirar sense pressa* d'Ana, que constitueix gairebé una mini instal·lació on el protagonisme material recau

latir desde el muro, con una delicadeza y un equilibrio de sobriedad casi nórdica, alejándose de las estéticas de la tan barroca y excesiva, a la vez que maravillosa, cerámica tradicional valenciana. Pero a pesar de ello, y de ese minimalismo conceptual de su estética, emerge latente ese corazón, metáfora más directa al vitalismo dudo que pueda existir, que, de nuevo, no renuncia a la vida. A pesar de todas nuestras derrotas, ese corazón sigue latiendo y se reclama discretamente como un superviviente de refugios y humillaciones que espera latente el momento de desplegar de nuevo la hipérbole y demostrar sin ambages sus ganas de vivir y de latir más fuerte.

En esa misma línea, Chiara Sgaramella presenta una serie de linografías realizadas con la propia tierra agrícola de la huerta valenciana de Carpesa en su obra *Agrofuturos*. La delicadeza con la que presenta y trabaja el material, elaborado como un tríptico a la manera de un oratorio medieval, donde lo divino es substituido por algo, de nuevo tan vital y tan profundamente identitario, como el trabajo de la huerta. En esta obra también se perciben con claridad esos principios propios del vitalismo gótico que he definido brevemente y que desarrollo como investigación más compleja en otros textos. Afloran esos resortes que, desde el arte contemporáneo, nos citan la necesidad de construir esos lazos identitarios, que aparecen leve y delicadamente latentes, como en la obra de Chiara, luchando por no ser culturalmente disueltos en la maraña vacía de la globalización, que no es otra cosa más que la sustitución cultural. Una nueva derrota que podría ser la definitiva.

Damià Jordà, en su pieza conformada por una vídeo instalación *Una petita pàtria* ahonda directamente en una estética identitaria profunda que emerge desde lo cotidiano. De nuevo, jugando a esa idea de tríptico espiritual, aunque la pieza es variable en número de canales, donde el paisaje industrial y urbano de la vida diaria de la ciudad de Alcoi articula una narrativa poética, de nuevo sobria y vitalista. A partir de la interrelación que el espectador establece entre las imágenes y los sonidos, conecta con referentes de una memoria visual

compartida, que en ocasiones nos pasa desapercibida, y que a través del efecto transfigurador del arte, retomamos en nuestro pensamiento y vinculamos a nuestra memoria personal, esa que nos permite estar en el mundo, y especialmente, pertenecer a una parte de ese mundo. Integrar en el imaginario identitario valenciano el paisaje industrial, que tanta repercusión tiene en la cultura y la economía valenciana, es un camino de pensamiento que abre muchas posibilidades reflexivas.

Carlos Martínez Barragán, a través de su trabajo en *La pela es la pela* nos induce a un pensamiento en el que las identidades políticas son subvertidas por los poderes económicos globalizados. En ese sentido, podemos concluir que frente a modelos identitarios asociados a naciones estado, existen otros modelos identitarios que no vinculan su existencia a estos poderes, sino que son arrollados o amenazan ser disueltos por ellos, como es el caso evidente de la propia identidad valenciana.

Por su parte, Mario-Paul Martínez y Vicente Javier Pérez Valero, investigadores de nuestro proyecto, plantean con su pieza de vídeo documental *Apunts plurals*, un potente relato, dando voz a artistas contemporáneos que trabajan vinculados a diferentes aspectos de la identidad valenciana. El tamiz que ellos le dan a esos relatos, gracias al sutil manejo de los medios audiovisuales que poseen, denota el enorme respeto que se profesa por los artistas, cuando son vistos por otros artistas. Su interés como investigadores-artistas en urdir una trama que contribuya a explicar muchas de las preocupaciones que mueven nuestro proyecto, convierte este documento audiovisual, en una obra ciertamente relevante e imprescindible para explicarnos de qué forma los artistas contemporáneos, visualizan y crean, de alguna manera la identidad propia desde los discursos artísticos. Su pieza se enmarca en el vitalismo gótico, precisamente porque aún en ella esas dos facetas que caracterizan esta mirada estética, las ganas intensas de vivir y de hacer para no dejar de existir culturalmente, que relatan las obras y las palabras de esos artistas, tratadas con una sobriedad visual propia de los místicos medievales. Un perfecto ejemplo de vitalismo gótico.

en la ceràmica, la brea i la calç. En totes dues obres, la importància del material utilitzat, que recorre a elements primaris, associats a la terra i al territori, constitueix l'essència de la seua proposta estètica. Contraposar totes dues obres, ens serveix també per a veure com a relats i estètiques en aparença diferents, comparteixen la mateixa posició pròpia d'aquest gòtic vitalista tan essencialment valencià. Una proposta en escultura orgànica enfront d'una altra que parteix d'estructures ortogonals pròpies de l'edificació racional i pràctica de l'arquitectura popular. En ambdues es percep aquesta necessitat vital de viure, d'habitar i de transformar. En ambdues es proclama la mediterraneïtat, on elements com l'aigua i la llum, estan molt presents, malgrat la seua absència, o precisament per ella.

Alfredo Llorens, ens connecta amb el passat històric i alhora amb el present, a través del seu *Retrat jacent de l'insigne arquitecte Sr. Rafael Guastavino Moreno*. La seua peça fa al·lusió a l'arquitecte valencià que va marcar una tendència i va tenir una notable influència en l'arquitectura i en la delimitació d'una determinada estètica definidora de la ciutat de Nova York. Un estil gòtic, gairebé espiritual, contingut, però replet de vitalisme mediterrani que l'autor trasllada al metre de Nova York. La peça en el seu homenatge, el seu cap sobre un coixí vermell juga amb aquesta mateixa línia de sobrietat latent darrere de la qual s'amaguen unes intenses ganes de viure. Només cal gratar una mica en la biografia del personatge per a corroborar-lo.

Leonardo Gómez i Susana Rodríguez, presenten un joc visual contingut i molt interessant amb la seua peça *Nacionalisme Daltònic* on, amb unes petites peces de gres, juguen a simular banderes monocromàtiques. Un joc molt ric que podria recordar-nos a aquest efecte del sol sobre les banderes que fa massa temps que estan exposades en un balcó. La idea que tant el color com la identitat són efímeres, està darrere d'aquesta subtil reflexió, que amb els recursos justos, gairebé des d'un minimalisme conceptual que està a punt d'inserir la peça en una estètica pròpia de l'espiritualisme gòtic nòrdic, si no fos perquè immediatament, recordem que el material utilitzat,

el gres, ens remet de nou a la tradició cultural valenciana i del qual no podem evitar associar aquest sentit vital i connectat al corpori, que ens retorna la peça al seu lloc.

Finalment, dins d'aquesta línia estètica de vitalisme d'herència gòtica, trobem la senzilla i solemne peça de Jaume Chornet, *Els dijous, miracle*. Un menut fragment de vídeo apropiat i tractat digitalment, que recull el dramàtic i intens moment de la destrucció de l'Església de Pinedo. La destrucció d'un símbol identitari i la destrucció d'una cultura vital, d'un poble, per a ser dissolt en un embull urbà descontextualitzat i deslocalitzat, i també amb una estètica deliberadament despersonalitzada, per a aprofundir en el procés de dissolució cultural en marxa. Malgrat el dramatisme de l'escena, la presentació de la peça no redunda precisament en l'exageració o el dramatisme, sinó que ho fa des d'una contenció manifesta, centrada en el missatge i la seua reiteració, però on emana la necessitat vitalista de l'esperança, que es contraposa una vegada i una altra al pla de la destrucció. L'església es destrueix una vegada i una altra en la peça, però al mateix temps, es reconstrueix una vegada i una altra, en un crit contingut i subtil d'esperança, de desig de recuperació cultural, de supervivència, enfront dels imparables processos de dissolució de la cultura valenciana ja en marxa.

Amb aquesta peça hem conclòs el recorregut per les obres de l'exposició, que investiguen visualment sobre la identitat valenciana. I ho fan des de posicions diferents i punts de partida, a vegades allunyats, però que tenen en comú una mirada estètica que els connecta amb una de les dues tradicions visuals de l'art valencià, la del vitalisme gòtic mediterrani.

Enfront d'aquest grup d'obres, podem contraposar el treball d'un altre grup d'artistes he decidit englobar dins del corrent estètic de la hipèrbole vitalista barroca. Un model estètic que es nodreix d'aquesta tradició que neix en el barroc i que perviu a través del costumisme pictòric i de la cultura popular i festiva i acaba impregnant a l'art contemporani, que no pot, ni deu, escapar d'ella tampoc. De nou, enfront del barroquisme dramàtic, els valencians

Armand Pedrós y Ana Monzó, presentan dos piezas diferentes pero que a su vez exhalan un espíritu común. *Una pieza más*, la obra de Armand, realizada con madera y gres y *Mirar sin prisas* de Ana, que constituye casi una mini instalación donde el protagonismo material recae en la cerámica, la breca y la cal. En ambas obras, la importancia del material utilizado, que recurre a elementos primarios, asociados a la tierra y al territorio, constituye la esencia de su propuesta estética. Contraponer ambas obras, nos sirve también para ver como relatos y estéticas en apariencia diferentes, comparten la misma posición propia de ese gótico vitalista tan esencialmente valenciano. Una propuesta en escultura orgánica frente a otra que parte de estructuras ortogonales propias de la edificación racional y práctica de la arquitectura popular. En ambas se percibe esa necesidad vital de vivir, de habitar y de transformar. En ambas se proclama la mediterraneidad, donde elementos como el agua y la luz, están muy presentes, a pesar de su ausencia, o precisamente por ella.

Alfredo Llorens, nos conecta con el pasado histórico y a la vez con el presente, a través de su *Retrato yacente del insigne arquitecto D. Rafael Guastavino Moreno*. Su pieza hace alusión al arquitecto valenciano que marcó una tendencia y tuvo una notable influencia en la arquitectura y en la delimitación de una determinada estética definidora de la ciudad de Nueva York. Un estilo gótico, casi espiritual, contenido pero repleto de vitalismo mediterráneo que el autor traslada al metro de Nueva York. La pieza en su homenaje, su cabeza sobre un cojín rojo juega con esa misma línea de sobriedad latente tras la que se esconden una intensas ganas de vivir. Solo hay que rascar un poco en la biografía del personaje para corroborarlo.

Leonardo Gómez y Susana Rodríguez, presentan un juego visual contenido y muy interesante con su pieza *Nacionalismo Daltónico* donde, con unas pequeñas piezas de gres, juegan a simular banderas monocromáticas. Un juego muy interesante que podría recordarnos al efecto del sol sobre las banderas que llevan demasiado tiempo expuestas en un balcón. La idea de que tanto el color como la identidad son efímeras, está detrás de esta

sutil reflexión, que con los recursos justos, casi desde un minimalismo conceptual que está a punto de insertar la pieza en una estética propia del espiritualismo gótico nórdico, de no ser porque de inmediato, recordamos que el material utilizado, el gres, nos remite de nuevo a la tradición cultural valenciana y del que no podemos evitar asociar ese sentido vital y conectado a lo corpóreo, que nos devuelve la pieza a su lugar.

Por último, dentro de esta línea estética de vitalismo de herencia gótica, encontramos la sencilla y solemne pieza de Jaume Chornet, *Los jueves, milagro*. Un pequeño fragmento de vídeo apropiado y tratado digitalmente, que recoge el dramático e intenso momento de la destrucción de la Iglesia de Pinedo. La destrucción de un símbolo identitario y la destrucción de una cultura vital, de un pueblo, para ser disuelto en una maraña urbana descontextualizada y deslocalizada, y también con una estética deliberadamente despersonalizada, para ahondar en el proceso de disolución cultural en marcha. A pesar del dramatismo de la escena, la presentación de la pieza no redundante precisamente en la exageración o el dramatismo, sino que lo hace desde una contención manifiesta, centrada en el mensaje y su reiteración, pero donde emana la necesidad vitalista de la esperanza, que se contraponen una y otra vez al plano de la destrucción. La iglesia se destruye una y otra vez en la pieza, pero al mismo tiempo, se vuelve a reconstruir una y otra vez, en un grito contenido y sutil de esperanza, de deseo de recuperación cultural, de supervivencia, frente a los imparables procesos de disolución de la cultura valenciana ya en marcha.

Con esta pieza hemos concluido el recorrido por las obras de la exposición, que investigan visualmente sobre la identidad valenciana. Y lo hacen desde posiciones diferentes y puntos de partida, en ocasiones alejados, pero que tienen en común una mirada estética que los conecta con una de las dos tradiciones visuales del arte valenciano, la del vitalismo gótico mediterráneo.

Frente a este grupo de obras, podemos contraponer el trabajo de otro grupo de artistas he decidido englobar

construïm un barroquisme hipertrofiat i hiperbòlic, on l'exageració es connecta a unes intenses ganes de relacionar-nos amb el món, de ser part del món.

Profundament hiperbòlica és la proposta d'Elías Pérez García. Les seues peces, *d'Un teatre de gossos* i *Els gossos no saben de banderes* juguen a crear un artifici i s'estructuren com un element escenogràfic, on la seua finalitat és precisament crear una imatge fotogràfica a partir d'elles. La picada d'ullet del joc humorístic d'introduir les sabates vermelles de taló a un dels llebrers morats sobre aquest fons atzabeja crea una dinàmica estètica molt pròpia de l'estètica hiperbòlica barroca valenciana. El joc metafòric dels gossos hissant la bandera nord-americana a l'inrevés, repleta de referències a la cultura visual fotogràfica, incideix en la idea de la mateixa exageració patriòtica que necessiten, especialment les identitats construïdes que exerceixen el poder sobre altres identitats diluïdes que accentuen el seu sentit comunitari gairebé en petits gestos anecdòtics i desapercebuts.

Alfredo Guillamón, recorre a un element visual de la imatgeria costumista valenciana, la peineta, per a establir un joc entre els codis visuals del passat i els codis del present en la seua obra *El ritual en l'era virtual*. Situar la peineta daurada en aquest marc negre i solemne, gairebé com un joc propi de la pintura tenebrista, implica un exalçament del simbolisme associat a un dels objectes amb major càrrega identitària visual de tota l'exposició. El joc d'integrar el codi QR gravat sobre aquesta, integra una escala de relacions en aquest marc de visitar la tradició, que manté enormes possibilitats. Jo mateix jugava a imaginar dispositius d'identificació associats al codi que ens portaren a l'Instagram personal de la portadora o portador, és clar, en una hiperbòlica representació identitària del jo virtual i públic, enfront del jo real que passeja enlaint les estètiques de la meua identitat col·lectiva com a valenciana, enfront de la meua identitat individual en les xarxes. Sens dubte un joc molt estimulante, de dur-lo a terme.

El petit fragment de vídeo que presenta José Juan Martínez recorre a una sèrie de llocs comuns de la

visualitat identitària de l'horta de València, que resulta sens dubte fascinant per la seua aparent senzillesa, i, no obstant això, la seua excelsa posada en escena barroca. La seua peça *Apol·lo* constitueix tot un palimpsest neobarroc, en el qual a tot se li ha donat un segon joc de significats visuals, per poc que un mire amb habilitat. L'enginy, en aparença descuidat, de col·locar sobre un fons en el qual successius plans van constituint missatges latents molt poderosos. Al fons la ciutat, que treu el cap creixent com una amenaça tərbola sobre l'escassa horta que es percep entre aquest fons urbà i l'espai sobre el qual descansa l'improvisat espantaocells. La creu i la línia elèctrica dels cables d'alta tensió accentuen encara més la tensió percebuda en aquest exercici visual recarregat i barroc, replet d'elements simbòlics. El lloc en el qual succeeix tot, és un espai indeterminat, propi del paisatge de l'horta de València. Un recinte barrat, creant una nova capa de fons i sobre una superfície asfaltada, el suposat espantaocells construït amb un para-sol d'una orxateria valenciana, un casc de motorista i uns CD penjats de fils. La imatge no pot ser més barroca i carregada d'humor sarcàstic i alhora anunciadora d'un terrible presagi. Un espantaocells sobre l'asfalt perd tota la seua funció protectora i denota en una picada d'ullet de defensa cap a l'amenaça de dissolució que apunta des del fons de la imatge, en un joc impossible i absurd clamant per defensar l'horta des de l'absurd, d'uns ocells no tan innocents com els que es mengen les collites per a sobreviure.

Mar Juan Tortosa, recorre a la memòria visual, a través de la seva peça-instal·lació *Feliseta, sense registre (meitat del segle XX) / Objecte de protecció, sense registri (finals del segle XX)*. *Agulla imperdible i cinta vermella / Memòria històrica, Tela, agulla imperdible, cinta vermella i medalla de plata*. A partir d'aquesta selecció d'objectes de la memòria, planteja de quina forma es construeix moltes vegades la identitat, a partir de simbolismes vinculats a creences i fetitxes que s'incorporen a la memòria visual i es mantenen malgrat els anys, més pel seu recorregut estètic que per la creença real en el fetitxe. En definitiva, es tracta de pràctiques rituals la finalitat de les quals és crear un llaç estètic de pertinença,

dentro de la corriente estética de la hipérbole vitalista barroca. Un modelo estético que se nutre de esa tradición que nace en el barroco y que pervive a través del costumbrismo pictórico y de la cultura popular y festiva y acaba impregnando al arte contemporáneo, que no puede, ni debe, escapar de ella tampoco. De nuevo, frente al barroquismo dramático, los valencianos construimos un barroquismo hipertrofiado e hiperbólico, donde la exageración se conecta a unas intensas ganas de relacionarnos con el mundo, de ser parte del mundo.

Profundamente hiperbólica es la propuesta de Elías Pérez García. Sus piezas, de *Un teatro de perros* y *Los perros no saben de banderas* juegan a crear un artificio y se estructuran como un elemento escenográfico, donde su finalidad es precisamente crear una imagen fotográfica a partir de ellas. El guiño del juego humorístico de introducir los zapatos rojos de tacón a uno de los galgos morados sobre ese fondo azabache crea una dinámica estética muy propia de la estética hiperbólica barroca valenciana. El juego metafórico de los perros izando la bandera norteamericana al revés, repleta de referencias a la cultura visual fotográfica, incide en la idea de la propia exageración patriótica que necesitan, especialmente las identidades construidas que ejercen el poder sobre otras identidades diluidas que acentúan su sentido comunitario casi en pequeños gestos anecdóticos y desapercibidos.

Alfredo Guillamón, recurre a un elemento visual de la imaginería costumbrista valenciana, la peineta, para establecer un juego entre los códigos visuales del pasado y los códigos del presente en su obra *El ritual en la era virtual*. Situar la peineta dorada en ese marco negro y solemne, casi como un juego propio de la pintura tenebrista, implica un ensalzamiento del simbolismo asociado a uno de los objetos con mayor carga identitaria visual de toda la exposición. El juego de integrar el código QR grabado sobre la misma, integra una escala de relaciones en ese marco de visitar la tradición, que mantiene enormes posibilidades. Yo mismo jugaría a imaginar dispositivos de identificación asociados al código que nos llevasen al Instagram personal de la portadora o portador, claro está, en una hiperbólica

representación identitaria del yo virtual y público, frente al yo real que paseo ensalzando las estéticas de mi identidad colectiva como valenciana, frente a mi identidad individual en las redes. Sin duda un juego muy estimulante, de llevarlo a cabo.

El pequeño fragmento de vídeo que presenta José Juan Martínez recurre a una serie de lugares comunes de la visualidad identitaria de la huerta de València, que resulta sin duda fascinante por su aparente sencillez, y sin embargo su excelsa puesta en escena barroca. Su pieza *Apolo*, constituye todo un palimpsesto neobarroco, en el que a todo se le ha dado un segundo juego de significados visuales, a poco que uno mire con habilidad. El ingenio, en apariencia descuidado, de colocar sobre un fondo en el que sucesivos planos van constituyendo mensajes latentes muy poderosos. Al fondo la ciudad, que se asoma creciendo como una amenaza turbia sobre la escasa huerta que se percibe entre ese fondo urbano y el espacio sobre el que descansa el improvisado espantapájaros. La cruz y el tendido eléctrico de los cables de alta tensión acentúan todavía más la tensión percibida en ese ejercicio visual recargado y barroco, repleto de elementos simbólicos. El lugar en el que sucede todo, es un espacio indeterminado, propio del paisaje de la huerta de València. Un recinto vallado, creando una nueva capa de fondo y sobre una superficie asfaltada, el supuesto espantapájaros construido con una sombrilla de una horchatería valenciana, un casco de motorista y unos cd colgados de hilos. La imagen no puede ser más barroca y cargada de humor sarcástico y a la vez anunciadora de un terrible presagio. Un espantapájaros sobre el asfalto pierde toda su función protectora y denota en un guiño de defensa hacia la amenaza de disolución que asoma desde el fondo de la imagen, en un juego imposible y absurdo clamando por defender la huerta desde el absurdo, de unos pájaros no tan inocentes como los que se comen las cosechas para sobrevivir.

Mar Juan Tortosa, recurre a la memoria visual, a través de su pieza-instalación *Feliseta, sense registre (meitat del segle XX) / Objecte de protecció, sense registre (finals del segle XX)*. *Agulla imperdible i cinta roja / Memòria*

comunitat i protecció. Un relat profundament identitari que l'autora presenta recarregat de simbolisme i gairebé en un escenari teatralitzat, tan propi de la mateixa pràctica, constituint una proposta enclavada en el barroquisme vitalista i costumista de la tradició estètica valenciana.

Ramona Rodríguez-López i la seua *Sonoritat Valenciana*, genera també un relat barroc i costumista, des del mateix plantejament visual de la peça, més enllà fins i tot que comencem a exercir d'activadors de la peça sonora amb la nostra acció sobre el sensor del mapa. Efectivament, un mapa urbà de la ciutat de València, on es recull un mapa sonor d'alguns dels espais més rellevants i vius de la ciutat. Si alguna cosa caracteritza també a la identitat valenciana i la seua manera de viure i relacionar-se amb el món, és precisament la del so hiperbòlic al qual va associada la nostra manera de viure. Els nostres pobles i ciutats no són precisament recessos de pau i silenci. Per poc que un vulga treballar des del so la seua mirada artística cap a la identitat pròpia, recaptarà en l'esperit vitalista barroc i costumista, que compartim amb altres cultures mediterrànies, només cal fer-se una passejada per Palerm, per exemple. No és necessari triar un dia especial, o una festivitat, de les moltes que poblen el calendari valencià. Un dia qualsevol, els carrers, els parcs, els jardins, estan replets de sons incessants, vitals, excessius i fins i tot de tant en tant eixordadors, sense venir al cas, o potser sí. De nou resorgeix l'esperit hiperbòlic en la nostra excessiva sonoritat, que no és una altra cosa que una postura estètica, una manera de mostrar-nos al món i de construir la nostra posició en el món. Potser un intent desesperat d'evitar ser finalment diluïts.

En una línia similar, convertint de nou el so en el protagonista estètic de la seua peça, l'obra d'Iván Pérez Vidal *Crida, paisatge, capgròs* crea una posada en escena, a partir d'un element d'estètica purament barroc, com la imatge d'un capgròs amb rostre de pallaso, recurrent a les tradicions identitàries pròpies, sobre la qual es projectava una pel·lícula de 16 mm amb imatges de l'albufera. La peça, rematada amb unes estructures

de vidre que en realitat necessitaven ser activades per l'acció performativa proposada, eren instruments de reclams d'ocells, que generaven sons que es barrejaven amb el característic so del projector i de les bovines de la pel·lícula, generant una dimensió màgica, de caràcter aparentment contingut, però de resultats estètics hiperbòlics i vitalistes, tant en la seua teatral posada en escena, com en la seua proposta visual com a peça.

Per part seua, David Mascarell Palau juga amb la seua obra *Identity in process* a construir multiplicitat de significats, entre l'univers digital de les xarxes socials i la tradició de les festes populars projectades en una nova dimensió de significats en el món virtual. Es crea una imatge hiperbòlica d'una festa, ja per si mateix hiperbòlica i barroca, on es perfila una imatge identitària paral·lela i encara més complexa, que la dimensió real de la festa.

Martina Botella, dispara des del barroquisme hiperbòlic més profund, amb aquest joc visual i disbauxat, que connecta amb el costumisme hiperbòlic transgressor de la tradició audiovisual i literària valenciana, fins i tot fallera, en la seua *Maremeua*. Un crist crucificat amb un rostre d'esquelet hipertrofiat i el sonor lema *Maremeua*, que equival al també hiperbòlic: Oh my god!, nord-americà. Una exclamació molt pròpia d'aquest caràcter identitari valencià de l'exageració. Una frase que s'utilitza precisament per a argumentar l'exagerat d'una situació o augmentar la importància del que pot ser que no fos tan exagerat, però la seua narrativa mitològica quotidiana ho converteix en el més.

Per la seua part els *Universos* de Ricard Huerta, construïts a partir de poemes inèdits d'Imma López Pavia, ens remetent a la poesia convertida en cal·ligrafia i on al sentit dels versos, li afegim la narrativa estètica que l'autor aconsegueix amb els seus dibuixos i cal·ligrafies. Una oda a la forma vitalista i enèrgica d'estar en el món en aquest racó del Mediterrani, amb al·lusions a referències quotidianes, a l'aigua, a la llum del Mediterrani. Emmarcades en un espai hiperbòlic de grafismes entrecruats i on les suaus aigualides de l'aquarel·la

històrica, 2022. Tela, agulla imperdible, cinta roja i medalla de plata. A partir de esta selección de objetos de la memoria, plantea de qué forma se construye muchas veces la identidad, a partir de simbolismos vinculados a creencias y fetiches que se incorporan a la memoria visual y se mantienen a pesar de los años, más por su recorrido estético que por la creencia real en el fetiche. En definitiva, se trata de prácticas rituales cuya finalidad es crear un lazo estético de pertenencia, comunidad y protección. Un relato profundamente identitario que la autora presenta recargado de simbolismo y casi en un escenario teatralizado, tan propio de la misma práctica, constituyendo una propuesta enclavada en el barroquismo vitalista y costumbrista de la tradición estética valenciana.

Ramona Rodríguez-López y su *Sonoridad valenciana*, genera también un relato barroco y costumbrista, desde el mismo planteamiento visual de la pieza, mas allá incluso de que empecemos a ejercer de activadores de la pieza sonora con nuestra acción sobre el sensor del mapa. Efectivamente, un mapa urbano de la ciudad de valencia, donde se recoge un mapa sonoro de algunos de los espacios más relevantes y vivos de la ciudad. Si algo caracteriza también a la identidad valenciana y su forma de vivir y relacionarse con el mundo, es precisamente la del sonido hiperbólico al que va asociada nuestra forma de vivir. Nuestros pueblos y ciudades no son precisamente remansos de paz y silencio. A poco que uno quiera trabajar desde el sonido su mirada artística hacia la identidad propia, va a recabar en el espíritu vitalista barroco y costumbrista, que compartimos con otras culturas mediterráneas, solo que hay que darse un paseo por Palermo, por ejemplo. No es necesario elegir un día especial, o una festividad, de las muchas que pueblan el calendario valenciano. Un día cualquiera, las calles, los parques, los jardines, están repletos de sonidos incesantes, vitales, excesivos e incluso de vez en cuando atronadores, sin venir a cuento, o quizá sí. De nuevo resurge el espíritu hiperbólico en nuestra excesiva sonoridad, que no es otra cosa que una postura estética, una forma de mostrarnos al mundo y de construir nuestra posición en el mundo. Quizá un intento desesperado de evitar ser finalmente diluidos.

En una línea similar, convirtiendo de nuevo el sonido en el protagonista estético de su pieza, la obra de Iván Pérez Vidal *Llamada, paisaje, cabezudo* crea una puesta en escena, a partir de un elemento de estética puramente barroco, como la imagen de un cabezudo con rostro de payaso, recurriendo a las tradiciones identitarias propias, sobre la que se proyectaba una película de 16 mm con imágenes de la albufera. La pieza, rematada con unas estructuras de vidrio que en realidad necesitaban ser activadas por la acción performática propuesta, eran instrumentos de reclamos de pájaros, que generaban sonidos que se mezclaban con el característico sonido del proyector y de las bovinas de la película, generando una dimensión mágica, de carácter aparentemente contenido, pero de resultados estéticos hiperbólicos y vitalistas, tanto en su teatralizada puesta en escena, como en su propuesta visual como pieza.

Por su parte, David Mascarell Palau juega con su obra *Identity in process* a construir multiplicidad de significados, entre el universo digital de las redes sociales y la tradición de las fiestas populares proyectadas en una nueva dimensión de significados en el mundo virtual. Se crea una imagen hiperbólica de una fiesta, ya de por sí hiperbólica y barroca, donde se perfila una imagen identitaria paralela y todavía más compleja, que la dimensión real de la fiesta.

Martina Botella, dispara desde el barroquismo hiperbólico más profundo, con este juego visual y gamberro, que conecta con el costumbrismo hiperbólico transgresor de la tradición audiovisual y literaria valenciana, incluso fallera, en su *Maremeua*. Un cristo crucificado con un rostro de esqueleto hipertrofiado y el sonoro lema Maremeua, que equivale al también hiperbólico: Oh my god! norteamericano. Una exclamación muy propia de ese carácter identitario valenciano de la exageración. Una frase que se utiliza precisamente para argumentar lo exagerado de una situación o aumentar la importancia de lo que puede que no fuera tan exagerado, pero su narrativa mitológica cotidiana lo convierte en lo más.

emergeixen i es dilueixen entre les cadires hipertrofiades sobre les quals caminen els poemes.

Els membres del Col·lectiu NAAC van construir una acció artística, que va suposar tota una ponència central, amb el seu treball *A la taula i al llit...* En realitat, una intervenció en l'espai públic, associada a la peça de l'exposició que consistia en una paella, que posteriorment van cuinar col·lectivament documentant tot el procés de la intervenció amb fotografia analògica instantània. L'acció va resultar ser tot un foto assaig visual, d'un acte que els valencians portem a la hipèrbole extrema, com és el de compartir un menjar convertit en tot un complex ritual social. Sens dubte, la percepció estètica que es deriva d'aquest acte suposa una de les estètiques visuals més profundament identitàries que podem escrutar en l'univers de l'imaginari estètic valencià.

La peça de Susana Guerrero, *La Mare dels Peixos* entra de ple en la mitologia narrativa de les tradicions valencianes més profundes, i que per això són les més universals. Com tota mitologia, recorre a la hipèrbole en el seu desplegament, construint aquesta serp hipertrofiada de tres caps i dues cues bipedes desmembrades per la poderosa espasa de ceràmica des de la qual encara s'aboca la sang recentment expulsada. Tota una visió estètica a la valenciana de l'imaginari barroc per excel·lència de la pintura tenebrista, com són els caps desmembrats d'Holofernes o Sant Joan. Susana es conté des de la mirada contemporània, però no renúncia a aquest barroquisme vitalista tan valencià, que exalta de manera subtil amb les tres petites llengües de foc daurat expel·lides, gairebé com les seues ànimes, després de ser degollades, sense entrar en interpretacions més literàries del text recollit per Enric Valor. El barroquisme de la rondalla és tal que portaria fins i tot a la creació d'una òpera recent, sense oblidar que l'òpera neix i es desenvolupa també en el període barroc.

La proposta del grup d'artistes O.R.G.I.A. *Follar-se la ciutat Vol. 3. We Love Benidorm* és el cim del barroquisme costumista hipertrofiat. Benidorm és l'essència de la hipertròfia i l'exageració estètica, des

dels seus enormes gratacels fins a tot l'univers estètic que plana pels seus carrers replets de turistes britànics i jubilats de l'interior peninsular. Les O.R.G.I.A. recullen aquest llegat tan estimulants i excessius i el sintetitzen en una instal·lació d'imatges igualment barroques i una col·lecció de postals que, encara que en aparença es contraposen a l'estètica de les famoses postals turístiques valencianes oficials, que són el zenit de l'estètica barroca hipertrofiada, juguen en la seua mateixa lliga i responen i continuen des del sarcasme intencionat, enfront de la imatge convertida en sarcasme de les postals originals. Una oda al vessant estètic identitari predominant amb el rerefons de la icona estètica per excel·lència dels excessos valencians on especulació immobiliària, drogues, corrupció i festa desenfrenada estructuren tota una orgia estètica inserida en l'imaginari cultural identitari amb moltes variants, però una mateixa essència.

Finalment, Sara Vilar exposa les seues *Taronges Verdes* a manera d'instal·lació en un dels murs de la sala. Utilitza un objecte gairebé fetitxista respecte a la visualització identitària valenciana com és la taronja. De nou recorre a la hipèrbole, tot el que envolta al cultiu i a la indústria i comercialització d'aquesta fruita té un punt barroc. Només cal rescatar les etiquetes publicitàries del producte. Però aquest esperit hiperbòlic va més enllà, començant per la producció, atestant el paisatge valencià amb enormes plantacions. Si d'alguna manera poguérem contraposar el vitalisme gòtic enfront del costumisme hiperbòlic en l'estètica dels paisatges agrícoles valencians, la taronja seria el segon, en tot el seu excés i esplendor. Una esplendor que aniria acompanyada de la construcció de masies associades a aquests grans nous agricultors enriquits. I enfront d'aquest, el paisatge de l'horta, amb els seus petits minifundis estructurats i ordenats pel sistema de séquies i el ritme geomètric de les seues estructures i les seues modestes i pragmàtiques alqueries, tot a la mesura de l'humà, sense abandonar el vitalisme necessari per a impulsar-lo.

En conclusió, hem establert una primera hipòtesi de treball en la construcció d'una teoria dual de les

Por su parte los *Universos* de Ricard Huerta, contruidos a partir de poemas inéditos de Imma López Pavia, nos remiten a la poesía convertida en caligrafía y donde al sentido de los versos, le añadimos la narrativa estética que el autor consigue con sus dibujos y caligrafías. Una oda a la forma vitalista y enérgica de estar en el mundo en este rincón del mediterráneo, con alusiones a referencias cotidianas, al agua, a la luz del mediterráneo. Enmarcadas en un espacio hiperbólico de grafismos entrecruzados y donde las suaves aguadas de la acuarela emergen y se diluyen entre las sillas hipertrofiadas sobre las que caminan los poemas.

Los miembros del Colectivo NAAC construyeron una acción artística, que supuso toda una ponencia central, con su trabajo *A la taula i al lit...* En realidad, una intervención en el espacio público, asociada a la pieza de la exposición que consistía en una paella, que posteriormente cocinaron colectivamente documentando todo el proceso de la intervención con fotografía analógica instantánea. La acción, resultado ser todo un foto ensayo visual, de un acto que los valencianos llevamos a la hipérbole extrema, como es el de compartir una comida convertida en todo un complejo ritual social. Sin duda, la percepción estética que se deriva de este acto supone una de las estéticas visuales más profundamente identitarias que podemos escrutar en el universo del imaginario estético valenciano.

La pieza de Susana Guerrero, *La Mare dels Peixos* entra de lleno en la mitología narrativa de las tradiciones valencianas más profundas, y que por ello son las más universales. Como toda mitología, recurre a la hipérbole en su despliegue, construyendo esta serpiente hipertrofiada de tres cabezas y dos colas bípedas desmembradas por la poderosa espada de cerámica desde la que todavía se vierte la sangre recién expulsada. Toda una versión estética a la valenciana del imaginario barroco por excelencia de la pintura tenebrista, como son las cabezas desmembradas de Holofernes o San Juan. Susana se contiene desde la mirada contemporánea, pero no renuncia a ese barroquismo vitalista tan valenciano, que exalta de forma sutil con las tres pequeñas lenguas

de fuego dorado expelidas, casi como sus almas, tras ser degolladas, sin entrar en interpretaciones más literarias del texto recogido por Enric Valor. El barroquismo de la rondalla es tal que llevaría incluso a la creación de una ópera reciente, sin olvidar que la ópera nace y se desarrolla también en el período barroco.

La propuesta del grupo de artistas O.R.G.I.A. *Follarse la ciudad Vol. 3. We Love Benidorm* es el culmen del barroquismo costumbrista hipertrofiado. Benidorm es la esencia de la hipertrofia y la exageración estética, desde sus enormes rascacielos hasta todo el universo estético que se cierne por sus calles repletas de turistas británicos y jubilados del interior peninsular. Las O.R.G.I.A. recogen ese legado tan estimulante y excesivo y lo sintetizan en una instalación de imágenes igualmente barrocas y una colección de postales que, aunque en apariencia se contrapongan a la estética de las famosas postales turísticas valencianas oficiales, que son el cénit de la estética barroca hipertrofiada, juegan en su misma liga y responden y continúan desde el sarcasmo intencionado, frente a la imagen convertida en sarcasmo de las postales originales. Una oda a la vertiente estética identitaria predominante con el trasfondo del icono estético por excelencia de los excesos valencianos donde especulación inmobiliaria, drogas, corrupción y fiesta desenfadada estructuran toda una orgía estética inserta en el imaginario cultural identitario con muchas variantes, pero una misma esencia.

Por último, Sara Vilar expone sus *Naranjas verdes* a modo de instalación en uno de los muros de la sala. Utiliza un objeto casi fetichista respecto a la visualización identitaria valenciana como es la naranja. De nuevo recurre a la hipérbole, todo lo que rodea al cultivo y a la industria y comercialización de esta fruta tiene un punto barroco. Solo que hay rescatar las etiquetas publicitarias del producto. Pero ese espíritu hiperbólico va más allá, empezando por la producción, atestando el paisaje valenciano con enormes plantaciones. Si de alguna manera pudiéramos contraponer el vitalismo gótico frente al costumbrismo hiperbólico en la estética de los paisajes agrícolas valencianos, la naranja sería el segundo,

estètiques identitàries valencianes, que basculen entre dos eixos amb moltes característiques comunes, però una diferent actitud enfront de la mateixa essència vitalista. L'estètica identitària valenciana, l'art valencià en general, es mou entre aquests dos eixos, que lògicament són generalitzacions teòriques. Però la teoria es construeix per a comprendre millor les realitats sobre les quals es forma el món, i òbviament, al seu torn contribueix a la

forja d'aquest món. D'aquesta manera, aquesta proposta teòrica, a manera de breu assaig introductori que es formularà completa en textos posteriors, estableix un punt de partida reflexiu sobre la forma en la qual es manifesta l'estètica valenciana en l'art contemporani.

en todo su exceso y esplendor. Un esplendor que iría acompañado de la construcción de masías asociadas a esos grandes nuevos agricultores enriquecidos. Y frente a este, el paisaje de la huerta, con sus pequeños minifundios estructurados y ordenados por el sistema de acequias y el ritmo geométrico de sus estructuras y sus modestas y pragmáticas alquerías, todo a la medida de lo humano, sin abandonar el vitalismo necesario para impulsarlo.

En conclusión, hemos establecido una primera hipótesis de trabajo en la construcción de una teoría dual de las estéticas identitarias valencianas, que basculan entre dos ejes con muchas características comunes, pero una

diferente actitud frente a la misma esencia vitalista. La estética identitaria valenciana, el arte valenciano en general, se mueve entre estos dos ejes, que lógicamente son generalizaciones teóricas. Pero la teoría se construye para comprender mejor las realidades sobre las que se forma el mundo, y obviamente, a su vez contribuye a la forja de ese mundo. De esta forma, esta propuesta teórica, a modo de breve ensayo introductorio que se formulará completa en textos posteriores, establece un punto de partida reflexivo sobre la forma en la que se manifiesta la estética valenciana en el arte contemporáneo.

TITTA

IDENT

RT <

Anotacions sobre una lectura crítica de l'identitari. Entorn de l'exposició IdentitArt.

Leonardo Gómez Haro

Universitat Politècnica de València
Comissari de l'Exposició
Investigador d'Efimere. Unitat Mixta de
Investigació UV+UPV

Hi ha èpoques en les quals determinats temes tenen més predicament que uns altres. En la nostra, el terme Identitat és un d'ells. La reparació de les identitats discriminades o silenciades així ho exigeix. Sens dubte. Però permeta-se'm dubtar per un moment d'altres llocs comuns que amb freqüència acompanyen a aquesta paraula com cosits a la seua solapa. Convé no confondre, per exemple, el principi d'identitat, que concerneix la lògica i a la filosofia, amb la identitat entesa segons les Ciències Socials. Més encara, en un món en el qual es diu que l'episteme científica s'ha imposat sobre la humanística, aquesta pretensió de predomini de la primera d'aquestes dues formes de coneixement sobre la segona abunda en una falsa dicotomia. Perquè l'important aquí, senzillament, és que hem de triar com volem viure. I l'humanista (per a entendre'ns, el filòsof, l'artista, el poeta...), ha triat viure fora del laboratori.

Simplement. Simplement? De simplement res. Perquè tots sabem que la vida fora del laboratori comporta alguns perills. I no és el menor que les paraules gastades per l'ús del llenguatge -"com les monedes que han perdut la seua encunyació", segons deia Nietzsche-, deixen de ser il·luminadores. Però parlar és pensar, dir sentits. I si ho pensem bé, en parlar sobre la identitat confonem a vegades el conjunt de característiques distintives que suposadament defineix a cadascú amb atributs insubstituïbles, acabats i inamovibles, molt difícils de distingir de les seues essències. No en va, Identitat ve de l'adjectiu pronominal ídem (el que en llatí significa "el mateix"). L'ídem seria, llavors, el fet de ser el mateix. No obstant això, el diccionari de la RAE atribueix al

terme Identitat, en la seua quarta accepció, un significat una miqueta críptic, ja que al costat del "fet de ser algú o alguna cosa el mateix", afegeix que aquest algú o aquest alguna cosa "se suposa o es busca".

Però, llavors, si és un fet que algú o alguna cosa siga igual a si mateix, però se suposa que aquest algú o alguna cosa està buscant aquest si mateix que és, no serà que aquest algú o alguna cosa no és encara algú que s'ha trobat del tot? Dit d'una altra manera: no voldrà això dir que aquest algú o aquest alguna cosa no és sinó un projecte en potència? I, si no és així, no seria millor que res canviés en aquesta identitat ja feta, idèntica a si mateixa, si és que un no desitja fer perillar aquesta reeixida integritat buscada?

Doncs sí. Tret que la identitat només faça al·lusió al present. És a dir, a una reflexió o un acte-reconeixement d'un (o una, o unes), sobre si mateix, en un moment donat. La qual cosa no significa que aquesta identitat sempre fos així, o que ho vaja a continuar sent per a tota la vida. La identitat, entesa amb aquesta fugaç fragilitat, per al que ens serveix, en tot cas, és perquè el discurs siga possible i la veritat necessària. Per això diu Emili Lledó, per exemple, que la veritat (no la Veritat dogmàtica, si no l'encara per descobrir, la que està en el camí dels qui són encara capaços de sorprendre's i caure sota l'embruïament de l'estranyament), resulta fonamental si partim del fet que el diàleg, la paraula, la mirada entre els éssers humans, ha de contribuir a fundar la convivència¹.

¹ Lledó, E (2022). *Identidad y amistad. Palabras para un mundo posible*. Taurus-Penguin Random House Grupo Editorial, Barcelona, (pp. 39).

Apuntes sobre una lectura crítica de lo identitario. En torno a la exposición IdentitArt.

Leonardo Gómez Haro

Universitat Politècnica de València

Comisario de la Exposición

Investigador de Efímere. Unidad Mixta de Investigación UV+UPV

Hay épocas en las que determinados términos tienen más predicamento que otros. En la nuestra, el término Identidad es uno de ellos. La reparación de las identidades discriminadas o silenciadas así lo exige. Sin duda. Pero permítaseme dudar por un momento de otros lugares comunes que con frecuencia acompañan a esa palabra como cosidos a su solapa. No conviene confundir, por ejemplo, el principio de identidad, que concierne a la lógica y a la filosofía, con la identidad entendida según las Ciencias Sociales. Más aún, en un mundo en el que se dice que la episteme científica se ha impuesto sobre la humanística, esa pretensión de predominio de la primera de esas dos formas de conocimiento sobre la segunda abunda en una falsa dicotomía. Porque lo importante aquí, sencillamente, es que debemos elegir cómo queremos vivir. Y el humanista (para entendernos, el filósofo, el artista, el poeta...), ha elegido vivir fuera del laboratorio.

Simplemente. ¿Simplemente? De simplemente nada. Porque todos sabemos que la vida fuera del laboratorio conlleva algunos peligros. Y no es el menor que las palabras gastadas por el uso del lenguaje -“como las monedas que han perdido su troquelado”, según decía Nietzsche-, dejen de ser iluminadoras. Pero hablar es pensar, decir sentidos. Y si lo pensamos bien, al hablar sobre la identidad confundimos a veces el conjunto de características distintivas que supuestamente define a cada cual con atributos insustituibles, acabados e inamovibles, muy difíciles de distinguir de sus esencias. No en vano, Identidad viene del adjetivo pronominal idem (lo que en latín significa “lo mismo”). Lo idéntico

sería, entonces, el hecho de ser lo mismo. Sin embargo, el diccionario de la RAE atribuye al término Identidad, en su cuarta acepción, un significado un tanto críptico, ya que junto al “hecho de ser alguien o algo el mismo”, añade que ese alguien o ese algo “se supone o se busca”.

Pero, entonces, si es un hecho que alguien o algo sea igual a sí mismo, pero se supone que ese alguien o algo está buscando ese sí mismo que es, ¿no será que ese alguien o algo no es todavía alguien que se ha encontrado del todo? Dicho de otro modo: ¿no querrá eso decir que ese alguien o ese algo no es sino un proyecto en potencia? Y, de no ser así, ¿no sería mejor que nada cambiase en esa identidad ya hecha, idéntica a sí misma, si es que uno no desea hacer peligrar esa lograda integridad buscada?

Pues sí. A no ser que la identidad solo haga alusión al presente. Es decir, a una reflexión o un auto-reconocimiento de uno (o una, o uno), sobre sí mismo, en un momento dado. Lo cual no significa que esa identidad siempre fuera así, o que lo vaya a seguir siendo de por vida. La identidad, entendida con esa fugaz fragilidad, para lo que nos sirve, en todo caso, es para que el discurso sea posible y la verdad necesaria. Por eso dice Emilio Lledó, por ejemplo, que lo verdadero (no la Verdad dogmática, sino la aún por descubrir, la que está en el camino de quienes son aún capaces de asombrarse y caer bajo el embrujo del extrañamiento), resulta fundamental si partimos del hecho de que el diálogo, la palabra, la mirada entre los seres humanos, tiene que contribuir a fundar la convivencia¹.

També diu Lledó que no estem en el món, sinó que som el món. I que no ho som de forma aïllada, ja que la philautia (amor propi), com a substantiu abstracte, defineix i supera el nostre natural egoisme d'animals inclinats, per pur instint, a romandre en el nostre ésser. Com superar aquest egoisme? Doncs gràcies a un altre concepte indissociable d'allò que es cou fora dels laboratoris i els jocs de miralls: la filantropia. Perquè aquí ja no estem parlant d'Identitat, sinó de Fer Identitat. Una noció que, com a poc, ve dels temps en què, segons la República de Plató, els éssers humans es van adonar que cap es bastava a si mateix i tots estem necessitats de moltes coses. I d'entre aquestes moltes coses, de l'ajuda dels altres. Així, la necessitat d'ajuda mútua genera cohesió. I la cohesió genera comunitat. Per això els clubs de futbol, de cinèfils i de gastrònoms, les associacions culturals, les parròquies, els boy scouts i les joventuts dels partits polítics generen comunitat.

Indubtablement. Com les tribus urbanes. Com les fronteres, les festes populars, els ritus iniciàtics i els fans de Rosalía. Per això la RAE té també una altra accepció que s'ocupa d'aquesta qualitat de la identitat que la defineix en un doble sentit: "Conjunt de trets propis d'un individu o d'una col·lectivitat que els caracteritzen enfront dels altres". Just és reconèixer, en qualsevol cas, que caracteritzar alguna cosa "enfront dels altres" no sona massa amistós. I amb raó. Perquè no hi ha comunitat més cohesionada que l'assetjada per un enemic fictici o real. Així, la consciència que una persona tinga de ser ella mateixa, i diferent de les altres, pot produir-li cert desassossec, mentre que la consciència col·lectiva el que sol despertar són grans adhesions i grans prejudicis.

No importa. Malgrat tot, sabem que som éssers gregaris. I que a gairebé ningú li agrada la solitud no triada. El confinament durant la pandèmia de COVID ens va deixar clara aquesta certesa. Així, barrejar-nos, encara que siga de tant en tant, trobar esperits afins, descobrir altres punts de vista, altres qualitats humanes..., es fa indispensable per a la nostra salut mental. En aquest sentit, tota reflexió crítica sobre la idoneïtat de perseguir una identitat pròpia, personal, grupal, regional, nacional

o universal, hauria de passar per un reconeixement entre iguals, primer pas per a estar en alerta davant qualsevol constructe cultural que exagere el legítim amor pel propi o el rebuig (ja no diguem l'odi) a l'alteritat de l'absolutament Un altre.

Doncs bé, tot aquest ventall de possibilitats que es desplega en parlar de la identitat, i que hem volgut deixar apuntat aquí molt succintament, és el que apunta, d'una manera o d'un altre, en moltes de les peces que conformen l'exposició IdentitArt. Recerca artística, identitat i estètiques valencianes, inaugurada el passat 21 de setembre a la Sala Josep Renau de la Facultat de Belles Arts de València. Aquesta exposició està associada, al seu torn, a les reflexions que acompanyaven al 1r Congrés d'Estètiques de la Cultura Valenciana, resultat d'una recerca interdisciplinària impulsada des del grup de recerca interuniversitari EFÍMERE, que aglutina personal de la Universitat de València i de la Universitat Politècnica de València, de la d'Elx i de la d'Altea, i en col·laboració amb alguns membres del LCI (Laboratori de Creació Intermitèdia) del Departament d'Escultura de la Facultat de BBAA.

Per raons purament metodològiques, la necessitat de delimitar les problemàtiques derivades de tot l'exposat més amunt ha aconsellat que aquesta aproximació interdisciplinària a les múltiples ressonàncies que acompanyen al terme Identitat hagen quedat circumscrites al nostre radi d'acció més pròxim, geogràficament i emocionalment parlant, en veure's limitades per l'adjectiu "valencià". Es tractava d'evitar no pocs equívocs dels molts ja al·ludits amb anterioritat. Bé sabem, no obstant això, que el concepte d'hibridisme que va introduir la teoria postcolonialista en l'àmbit de les Ciències Socials ha impregnat els discursos artístics d'una certa desconfiança cap als absoluts. Més concretament, en el món de l'art, com bé diu Christian Höller², la partida s'ha desplaçat cap als marges, les fronteres, i tots aquests espais liminars que se situen entre esferes d'influència culturals que abans estaven separades i que avui comencen a superposar-se i a barrejar-se.

²Höller, C. (2022). en *Diccionario de conceptos de arte contemporáneo*. Hubertus Butin ed. Abada Editores, Madrid (p. 135).

También dice Lledó que no estamos en el mundo, sino que somos el mundo. Y que no lo somos de forma aislada, puesto que la philautía (amor propio), como sustantivo abstracto, define y supera nuestro natural egoísmo de animales inclinados, por puro instinto, a permanecer en nuestro ser. ¿Cómo superar ese egoísmo? Pues gracias a otro concepto indisoluble de aquello que se cuece fuera de los laboratorios y los juegos de espejos: la filantropía. Porque aquí ya no estamos hablando de Identidad, sino de Hacer Identidad. Una noción que, como poco, viene de los tiempos en que, según la República de Platón, los seres humanos se dieron cuenta de que ninguno se bastaba a sí mismo y todos estamos necesitados de muchas cosas. Y de entre esas muchas cosas, de la ayuda de los demás. Así, la necesidad de ayuda mutua genera cohesión. Y la cohesión genera comunidad. Por eso los clubs de fútbol, de cinéfilos y de gastrónomos, las asociaciones culturales, las parroquias, los boy-scouts y las juventudes de los partidos políticos generan comunidad.

Indudablemente. Como las tribus urbanas. Como las fronteras, las fiestas populares, los ritos iniciáticos y los fans de Rosalía. Por eso la RAE tiene también otra acepción que se ocupa de esa cualidad de la identidad que la define en un doble sentido: “Conjunto de rasgos propios de un individuo o de una colectividad que los caracterizan frente a los demás”. Justo es reconocer, en cualquier caso, que caracterizar algo “frente a los demás” no suena demasiado amistoso. Y con razón. Porque no hay comunidad más cohesionada que la asediada por un enemigo ficticio o real. Así, la conciencia que una persona tenga de ser ella misma, y distinta a las demás, puede producirle cierto desasosiego, mientras que la conciencia colectiva lo que suele despertar son grandes adhesiones y grandes prejuicios.

No importa. Pese a todo, sabemos que somos seres gregarios. Y que a casi nadie le gusta la soledad no elegida. El confinamiento durante la pandemia de COVID nos dejó clara esa certeza. Así, mezclarnos, aunque sea de vez en cuando, encontrar espíritus afines, descubrir otros puntos de vista, otras calidades humanas..., se hace

indispensable para nuestra salud mental. En ese sentido, toda reflexión crítica sobre la idoneidad de perseguir una identidad propia, personal, grupal, regional, nacional o universal, debería pasar por un reconocimiento entre iguales, primer paso para estar en alerta ante cualquier constructo cultural que exagere el legítimo amor por lo propio o el rechazo (ya no digamos el odio) a la alteridad de lo absolutamente Otro.

Pues bien, todo ese abanico de posibilidades que se despliega al hablar de la identidad, y que hemos querido dejar apuntado aquí muy sucintamente, es el que asoma, de un modo o de otro, en muchas de las piezas que conforman la exposición IdentitArt. Investigación artística, identidad y estéticas valencianas, inaugurada el pasado 21 de septiembre en la Sala Josep Renau de la Facultat de Belles Arts de València. Dicha exposición está asociada, a su vez, a las reflexiones que acompañaban al 1º Congreso de Estètiques de la Cultura Valenciana, resultado de una investigación interdisciplinar impulsada desde el grupo de investigación inter-universitario EFIMERE, que aglutina personal de la Universitat de València y de la Universitat Politècnica de València, de la de Elx y de la de Altea, y en colaboración con algunos miembros del LCI (Laboratorio de Creación Intermedia) del Departamento de Escultura de la Facultat de BBAA.

Por razones puramente metodológicas, la necesidad de acotar las problemáticas derivadas de todo lo expuesto más arriba ha aconsejado que esa aproximación interdisciplinar a las múltiples resonancias que acompañan al término Identidad hayan quedado circunscritas a nuestro radio de acción más próximo, geográfica y emocionalmente hablando, al verse limitadas por el adjetivo “valenciano”. Se trataba de evitar no pocos equívocos de los muchos ya aludidos con anterioridad. Bien sabemos, no obstante, que el concepto de hibridismo que introdujo la teoría post-colonialista en el ámbito de las Ciencias Sociales ha impregnado los discursos artísticos de cierta desconfianza hacia los absolutos. Más concretamente, en el mundo del arte, como bien dice Christian Höller², la partida se ha desplazado hacia los márgenes, las

S'imposa, doncs, parlar de l'híbrid. I el propi d'aquest "tercer espai" és que les velles oposicions entre colonitzadors i colonitzats, opressors i oprimits, centre versus perifèria, poden quedar suspesos temporalment, deixant en el seu lloc un espai obert a individus i comunitats fins ara sotmesos a zones subalternes, però en contacte amb les identitats d'aquells que viuen en les grans metròpolis occidentals. Una nova perspectiva que és extensible, per descomptat, a totes les geografies. Fins i tot, ens diu Höller, extensible a les cultures d'antiga i nova hegemonia d'Europa. Per això, en plena globalització homogeneïtzadora, a ningú se li escapa que el multiculturalisme pugua possibilitar una major tolerància estenent formes plurals i mixtes d'identitat, però també hi ha qui percep la necessitat de propiciar un cert repliegament cap a l'autòcton, ja que, en cas de no ocupar-nos de la cura d'allò més pròxima, moltes pràctiques culturals també genuïnes, per pròpies, acabaran per desaparèixer.

Aquesta manera d'entendre la identitat cultural com una herència a preservar, representada per una sèrie d'oficis que haurien de ser protegits de la seua desaparició, l'exemplifiquen bé, en l'exposició a la qual aquest catàleg al·ludeix, els clarificadors fragments d'un documental de Mario Paul Martínez i Vicente Javier Pérez Valero titulat *Apunts plurals* (2022), en el qual s'entrevista a persones relacionades amb diferents facetes de la creació cultural valenciana (professionals, artesans i artistes), i que ja estem desitjant poder visualitzar al complet, detingudament, quan es pugua estrenar en condicions.

En un registre no gaire allunyat de l'anterior, la videoinstal·lació de Damià Jordà, *Una petita pàtria* (2020) amb imatges vinculades unes a altres per tres pantalles contigües, constitueix una espècie d'assaig o poema visual que planteja una reflexió formal sobre conceptes tan reivindicats, i fins i tot exaltats per bona part de la societat, com a nació, pàtria i identitat. La proposta de Jordà, no obstant això, i més enllà de banderes o himnes, intenta conscienciar-nos que el que aferma la nostra identitat col·lectiva potser és una cosa molt més quotidiana. Per això les seues imatges, de clara influència

cinematogràfica, dirigeixen la mirada de l'espectador cap a llocs i situacions que poden passar desapercibuts en el dia a dia, però que en el fons són, segons Jordà, les que acaben construint aquestes identitats col·lectives a les quals el nostre subconscient apel·la quan parlem de pàtria. En les mateixes paraules de l'autor, el seu treball és "un registre estètic tan pròxim al paisatgisme romàntic com al documental realista, en el qual oferisc una mirada a vegades furtiva, a vegades fins i tot lletja, cap a una realitat en la qual poques vegades els éssers humans són protagonistes, però en la qual la seua petjada està sempre present".

En aquest sentit, la meua pròpia aportació a l'exposició d'IdentitArt, en col·laboració amb Susana Rodríguez, és un políptic de petites banderes de ceràmica que abunda en similars consideracions. Només que algunes de les nostres banderes es tornen irreconeixibles despullades de la seua tradicional coloració, en quedar reduïda la gamma cromàtica a engalbes blancs, negres i ocres. I el seu títol, *Nacionalismes daltònics* (2022), no deixa lloc a dubtes sobre la nostra particular desconfiança cap a les adhesions indestructibles a les essències pàtries.

Una altra de les peces el suport de les quals és el vídeo, la de Jaume Chornet, malgrat el seu gens dissimulat homenatge a Luis García Berlanga en el títol (*Els dijous, miracle*, 2022), no pot evitar traslluir una mirada impregnada de tristesa, en mostrar-nos en bucle, i sense artificis, imatges trobades en un NO-DO d'un record inesborrable de la seua infància. Es tracta del dia en què els noticiaris van gravar com es dinamitava l'església del seu poble, en Pinedo, per destorbar el traçat previst per a la desviació del llit del riu Túria. Aquesta ensulsiada del qual va ser testimoni aquell nen era només el principi de la fi d'un món que ja en aquells dies intuïa que mai tornaria a ser igual. Una història personal, com tantes altres, que parlen de desarrelament i expropiacions "pel bé comú", de desenes de famílies que durant dècades van veure des de les seues cases, en l'horta pròxima a València, com l'ecosistema en el qual vivien minvava a mesura que la ciutat anava creixent, amenaçadora, al seu voltant.

fronteras, y todos esos espacios liminares que se sitúan entre esferas de influencia culturales que antes estaban separadas y que hoy empiezan a superponerse y a mezclarse.

Se impone, pues, hablar de lo híbrido. Y lo propio de ese “tercer espacio” es que las viejas oposiciones entre colonizadores y colonizados, opresores y oprimidos, centro versus periferia, pueden quedar suspendidos temporalmente, dejando en su lugar un espacio abierto a individuos y comunidades hasta ahora sometidos a zonas subalternas pero en contacto con las identidades de aquellos que viven en las grandes metrópolis occidentales. Una nueva perspectiva que es extensible, por supuesto, a todas las geografías. Incluso, nos dice Höller, extensible a las culturas de antigua y nueva hegemonía de Europa. Por eso, en plena globalización homogeneizadora, a nadie se le escapa que el multiculturalismo pueda posibilitar una mayor tolerancia extendiendo formas plurales y mixtas de identidad, pero también hay quien percibe la necesidad de propiciar un cierto replegamiento hacia lo autóctono, ya que, de no ocuparnos del cuidado de lo más cercano, muchas prácticas culturales también genuinas, por propias, acabarán por desaparecer.

Esa forma de entender la identidad cultural como una herencia a preservar, representada por una serie de oficios que deberían ser protegidos de su desaparición, la ejemplifican bien, en la exposición a la que este catálogo alude, los clarificadores fragmentos de un documental de Mario Paul Martínez y Vicente Javier Pérez Valero titulado *Apunts plurals* (2022), en el que se entrevista a personas relacionadas con diferentes facetas de la creación cultural valenciana (profesionales, artesanos y artistas), y que ya estamos deseando poder visualizar al completo, detenidamente, en cuanto se pueda estrenar en condiciones.

En un registro no muy alejado del anterior, la vídeo-instalación de Damià Jordà, *Una petita pàtria* (2020) con imágenes vinculadas unas a otras por tres pantallas contiguas, constituye una especie de ensayo o poema

visual que plantea una reflexión formal sobre conceptos tan reivindicados, e incluso exaltados por buena parte de la sociedad, como nación, patria e identidad. La propuesta de Jordà, no obstante, y más allá de banderas o himnos, intenta concienciarnos de que lo que afianza nuestra identidad colectiva quizás sea algo mucho más cotidiano. Por eso sus imágenes, de clara influencia cinematográfica, dirigen la mirada del espectador hacia lugares y situaciones que pueden pasar desapercibidos en el día a día, pero que en el fondo son, según Jordà, las que acaban construyendo esas identidades colectivas a las que nuestro subconsciente apela cuando hablamos de patria. En las propias palabras del autor, su trabajo es “un registro estético tan cercano al paisajismo romántico como al documental realista, en el que ofrezco una mirada a veces furtiva, a veces incluso feística, hacia una realidad en la que pocas veces los seres humanos son protagonistas, pero en la que su huella está siempre presente”.

En ese sentido, mi propia aportación a la exposición de IdentitArt, en colaboración con Susana Rodríguez, es un políptico de pequeñas banderas de cerámica que abunda en similares consideraciones. Solo que algunas de nuestras banderas se tornan irreconocibles despojadas de su tradicional coloración, al quedar reducida la gama cromática a engobes blancos, negros y ocre. Y su título, *Nacionalismos daltónicos* (2022), no deja lugar a dudas sobre nuestra particular desconfianza hacia las adhesiones inquebrantables a las esencias patrias.

Otra de las piezas cuyo soporte es el vídeo, la de Jaume Chornet, pese a su nada disimulado homenaje a Luis García Berlanga en el título (*Los jueves, milagro*, 2022), no puede evitar translucir una mirada impregnada de tristeza, al mostrarnos en bucle, y sin artificios, imágenes encontradas en un NO-DO de un recuerdo imborrable de su infancia. Se trata del día en el que los noticiarios grabaron cómo se dinamitaba la iglesia de su pueblo, en Pinedo, por estorbar el trazado previsto para la desviación del cauce del río Turia. Ese derrumbe del que fue testigo aquel niño era solo el principio del fin de un mundo que ya por entonces intuía que nunca volvería

També la memòria històrica (encara que, hi ha alguna memòria que no ho sigui?), batega en el rerefons de les peces de Mar Juan Tortosa (en *Objecte de protecció*, 2022), i de Miguel Ángel Navarro, Escoín, en *Refugi* (2022), amb obres que al·ludeixen a oracions murmurades i amulets que passen de mares a filles, i als llocs on la gent corria a resguardar-se quan l'aviació franquista bombardejava València durant la Guerra Civil.

Així, la paraula Identitat també té a veure amb el lloc de naixement de cadascú. O amb el lloc on sempre s'ha viscut. Per a molta gent, aquesta sensació de permanència pot ser reconfortant. I per això l'horta que encara subsisteix entorn de la ciutat de València és l'escenari triat per una altra de les artistes presents en aquesta mostra, Ana Monzó, per a inspirar la seua sèrie de petites escultures titulada *Mirar sense presses* (2020-2022), en les quals reproduceix construccions que ha anat descobrint en aquest hàbitat. Per a això, Ana Monzó emprà els mateixos materials amb què aquests habitatges van ser tradicionalment protegides del fred a l'hivern, de la humitat a la primavera i tardor, i de la calor a l'estiu, investigant la millor manera de conformar amb brea, calç, pisa o sabó, les seues diminutes arquitectures d'arestes perfectes i acabats acuradament treballats.

D'altra banda, una peça que ens agradaria destacar de l'exposició és *La Mare dels Peixos* (2021), una xilografia sobre pell i ceràmica esmaltada realitzada per Susana Guerrero. Guerrero és una altra artista que també li dona molta importància als materials amb els quals treballa, i que sol trobar en els llocs pròxims on viu. En aquesta obra el material li ho proporciona, per exemple, la indústria del calçat d'Elx. Es tracta d'una peça de paret, plena de força, en la mateixa línia que *Escorxades* o *Decapitades*, obres anteriors en les quals ja feia referència a mitologies femenines poderoses, mitjançant una interpretació molt personal, en el cas que ens ocupa, de la llegenda d'un rèptil llegendari, pertanyent a la tradició oral valenciana (en realitat es tracta d'una rondalla escrita per Enric Valor), en la qual se'ns narra que una espècie d'anguila enorme i multicolor, amb tres caps i dues cues, se li apareix un dia a un pescador, en

una cala solitària entre Dénia i Xàbia, amb un aspecte que, com la seua pròpia naturalesa animal requereix, es mostra ambivalent, ja que en part és un ésser màgic que conserva el secret de la fertilitat, i que és per tant generador de vida, i en part no deixa de tenir una aparença amenaçant i amb l'aspecte temible de qualsevol serp de mar.

I just al costat d'aquesta peça se situava una altra que potser és de les quals amb més encert s'ajustaven als propòsits de l'exposició. Aquesta peça era *El ritual en l'era virtual* (2022), un objecte poètic d'Alfredo Guillamón consistent en una pinta que portava gravat, en lloc dels tradicionals ornaments de fallera, un codi QR que feia al·lusió, juxtaposant-les en un mateix pla, a la tradició i a les noves tecnologies. En paraules del propi Guillamón, amb aquesta obra pretenia fer-nos reflexionar "sobre els mecanismes de creació dels sentiments col·lectius, aquells que serveixen per a construir identitats arrelades, en contrast amb la fugacitat de la comunicació digital que propicien les xarxes socials, molt més propenses a crear sentiments transitoris que condueixen a l'aïllament de l'individu". Dues realitats que conviuen avui dia, i que plantegen qüestions com ara si és possible afavorir la creació de sentiments col·lectius a través de la interacció digital, o si és compatible el virtual amb el ritual.

Per part seua, David Mascarell Palau sembla preguntar-se el mateix en el seu vídeo-instal·lació *Identity in process...* (2022), relacionant també l'enfortiment de l'identitari amb el ritual i el festiu. En el seu cas, Mascarell s'ocupa de les festes d'Algemesí, a través dels comentaris i reaccions que deixa la gent en les xarxes socials després de visualitzar, precisament, una sèrie de vídeos casolans que recreen el ritual de la Muixeranga fora del seu context festiu.

Una altra peça destacable en la mostra, encara que només siga per tractar-se del merescut homenatge a un creador valencià reconegut arran les nostres fronteres, encara que desconegut per a molta gent en la seua terra natal, és *Retrat jacent de l'insigne arquitecte Sr. Rafael Guastavino Moreno* (2021), consistent al cap

a ser igual. Una historia personal, como tantas otras, que hablan de desarraigo y expropiaciones “por el bien común”, de decenas de familias que durante décadas vieron desde sus casas, en la huerta próxima a Valencia, como el ecosistema en el que vivían menguaba conforme la ciudad iba creciendo, amenazante, a su alrededor.

También la memoria histórica (aunque, ¿hay alguna memoria que no lo sea?), late en el trasfondo de las piezas de Mar Juan Tortosa (en *Objecte de protecció*, 2022), y de Miguel Ángel Navarro, Escoín, en *Refugio* (2022), con obras que aluden a oraciones susurradas y amuletos que pasan de madres a hijas, y a los lugares donde la gente corría a resguardarse cuando la aviación franquista bombardeaba Valencia durante la Guerra Civil.

Así, la palabra Identidad también tiene que ver con el lugar de nacimiento de cada cual. O con el lugar en donde siempre se ha vivido. Para mucha gente, esa sensación de permanencia puede ser reconfortante. Y por eso la huerta que aún subsiste en torno a la ciudad de Valencia es el escenario escogido por otra de las artistas presentes en esta muestra, Ana Monzó, para inspirar su serie de pequeñas esculturas titulada *Mirar sin prisas* (2020-2022), en las que reproduce construcciones que ha ido descubriendo en dicho hábitat. Para ello, Ana Monzó emplea los mismos materiales con que esas viviendas fueron tradicionalmente protegidas del frío en invierno, de la humedad en primavera y otoño, y del calor en verano, investigando la mejor forma de conformar con brea, cal, loza o jabón, sus diminutas arquitecturas de aristas perfectas y acabados cuidadosamente trabajados.

Por otro lado, una pieza que nos gustaría destacar de la exposición es *La Mare dels Peixos* (2021), una xilografía sobre piel y cerámica esmaltada realizada por Susana Guerrero. Guerrero es otra artista que también le da mucha importancia a los materiales con los que trabaja, y que suele encontrar en los lugares próximos a donde vive. En esta obra el material se lo proporciona, por ejemplo, la industria del calzado de Elche. Se trata de una pieza de pared, llena de fuerza, en la misma línea que *Desolladas* o *Decapitadas*, obras anteriores en las que

ya hacía referencia a mitologías femeninas poderosas, mediante una interpretación muy personal, en el caso que nos ocupa, de la leyenda de un reptil legendario, perteneciente a la tradición oral valenciana (en realidad se trata de una rondalla escrita por Enric Valor), en la que se nos narra que una especie de anguila enorme y multicolor, con tres cabezas y dos colas, se le aparece un día a un pescador, en una cala solitaria entre Denia y Jávea, con un aspecto que, como su propia naturaleza animal requiere, se muestra ambivalente, ya que en parte es un ser mágico que conserva el secreto de la fertilidad, y que es por tanto generador de vida, y en parte no deja de tener una apariencia acechante y con el aspecto temible de cualquier serpiente de mar.

Y justo al lado de esta pieza se ubicaba otra que quizás sea de las que con más acierto se ajustaban a los propósitos de la exposición. Esa pieza era *El ritual en la era virtual* (2022), un objeto poético de Alfredo Guillamón consistente en una peineta que llevaba grabado, en lugar de los tradicionales ornamentos de fallera, un código QR que hacía alusión, yuxtaponiéndolas en un mismo plano, a la tradición y a las nuevas tecnologías. En palabras del propio Guillamón, con esta obra pretendía hacernos reflexionar “sobre los mecanismos de creación de los sentimientos colectivos, aquellos que sirven para construir identidades arraigadas, en contraste con la fugacidad de la comunicación digital que propician las redes sociales, mucho más propensas a crear sentimientos transitorios que conducen al aislamiento del individuo”. Dos realidades que conviven hoy en día, y que plantean cuestiones tales como si es posible favorecer la creación de sentimientos colectivos a través de la interacción digital, o si es compatible lo virtual con lo ritual.

Por su parte, David Mascarell Palau parece preguntarse lo mismo en su vídeo-instalación *Identity in process...* (2022), relacionando también el fortalecimiento de lo identitario con el ritual y lo festivo. En su caso, Mascarell se ocupa de las fiestas de Algemesí, a través de los comentarios y reacciones que deja la gente en las redes sociales después de visualizar, precisamente, una serie

que Alfredo Llorens ens va prestar per a l'exposició, en una picada d'ullet irònica, com Salomé amb el cap del Baptista, i que no és sinó l'original que va modelar en fang per a l'estàtua de Guastavino erigida recentment en la remodelada Plaza de la Reina de València.

Tampoc li va faltar humor, i aquesta vegada en el seu vessant més dadaïsta, a la performance amb la qual Ricard Ramon va resoldre la seua ponència en el congrés anteriorment al·ludit, destrossant a martellades, literalment, quants tòpics identitaris li van ser lliurats pel públic assistent. Com tampoc li falta humor ni ironia a la proposta d'O.R.G.I.A. (Carmen G. Muriana, Beatriz Higón i Tatiana Sentamans), tant en la seua instal·lació *Follar-se la ciutat Vol. 3. We Love Benidorm* (de 2017), com en el "assaig visual" titulat *Apocalypse-Calipso* (2020), on revisen amb perspicàcia, i per mitjà d'expositors, postals i sublimacions sobre tovalloles, uns quants tòpics que els publicistes arrosseguen des dels anys seixanta en els seus intents de vendre la costa alacantina com una cançó de l'estiu, per les seues platges, el seu sol, la mar, els cels buidats, i tota mena d'oci imaginable mentre vaja els diners per davant.

Encara que no convé comptar més del compte. Evitem no revelar el que no es desitja mostrar en la seua literalitat. Solament esperem que se'ns crega si diem que la peça d'Armand Pedrós, per exemple, titulada *Una peça més* (2022), està relacionada amb el tema de la identitat perquè, al cap i a l'últim, i igual que ocorre amb aquesta peça, una comunitat està perfectament assemblada quan les seues parts encaixen. Més enllà d'això, solament qui va estar en la inauguració de IdentitArt va poder gaudir amb el cant dels ocells que ens va regalar la inesperada performance d'Iván Pérez Vidal, amb la inestimable participació d'alguns voluntaris del públic assistent i alguns reclams de caça presents en la seua instal·lació, titulada *Anomenada, Paisatge, capgròs* (2022). Només qui va ser allí, diem, va poder retrotreure's, com nosaltres ens vam retrotreure, als agrestos paratges de L'Albufera segons cadascú els recordava en la seua memòria. Una altra manera de posar-li un cimbell als records. Per a fer identitat. O per a fer-nos sentir units, almenys, als allí presents, mentre la resta del món, els altres, fora, ja no eren preses a batre, ni amics ni enemics, perquè gràcies a la màgia del moment, per uns breus segons, ens van deixar d'importar.

de vídeos caseros que recrean el ritual de la Muixeranga fuera de su contexto festivo.

Otra pieza destacable en la muestra, aunque solo sea por tratarse del merecido homenaje a un creador valenciano reconocido allende nuestras fronteras, aunque desconocido para mucha gente en su tierra natal, es el *Retrato yacente del insigne arquitecto D. Rafael Guastavino Moreno* (2021), consistente en la cabeza que Alfredo Llorens nos prestó para la exposición, en un guiño irónico, cual Salomé con la cabeza del Bautista, y que no es sino el original que modeló en barro para la estatua de Guastavino erigida recientemente en la remodelada Plaza de la Reina de Valencia.

Tampoco le faltó humor, y esta vez en su vertiente más dadaísta, a la performance con la que Ricard Ramón zanjó su ponencia en el congreso anteriormente aludido, destrozando a martillazos, literalmente, cuantos tópicos identitarios le fueron entregados por el público asistente. Como tampoco le falta humor ni ironía a la propuesta de O.R.G.I.A. (Carmen G. Muriana, Beatriz Higón y Tatiana Sentamans), tanto en su instalación *Follarse la ciudad Vol. 3. We Love Benidorm* (de 2017), como en el “ensayo visual” titulado *Apocalypse-Calipso* (2020), en donde revisan con perspicacia, y por medio de displays, postales y sublimaciones sobre toallas, unos cuantos tópicos que los publicistas arrastran desde los años sesenta en sus intentos de vender la costa alicantina como una canción del verano, por sus playas, su sol, el mar, los cielos

despejados, y todo tipo de ocio imaginable mientras vaya el dinero por delante.

Aunque no conviene contar más de la cuenta. Evitemos no desvelar lo que no se desea mostrar en su literalidad. Solamente esperamos que se nos crea si decimos que la pieza de Armand Pedrós, por ejemplo, titulada *Una pieza más* (2022), está relacionada con el tema de la identidad porque, a fin de cuentas, y al igual que ocurre con dicha pieza, una comunidad está perfectamente ensamblada cuando sus partes encajan. Más allá de esto, solamente quien estuvo en la inauguración de IdentitArt pudo disfrutar con el canto de los pájaros que nos regaló la inesperada performance de Iván Pérez Vidal, con la inestimable participación de algunos voluntarios del público asistente y algunos reclamos de caza presentes en su instalación, titulada *Llamada, paisaje, cabezudo* (2022). Solo quien estuvo allí, decimos, pudo retrotraerse, cómo nosotros nos retrotrajimos, a los agrestes parajes de La Albufera según cada cual los recordaba en su memoria. Otra forma de ponerle un señuelo a los recuerdos. Para hacer identidad. O para hacernos sentir unidos, al menos, a los allí presentes, mientras el resto del mundo, los otros, afuera, ya no eran presas a batir, ni amigos ni enemigos, porque gracias a la magia del momento, por unos breves segundos, nos dejaron de importar.

START

I

IDENTITY

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

LA ESPERA DEL
TRANSEÚNTE

2022

Vicente Barón Linares

Ferro i manta tèrmica

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

V A I X E L L D E
K H A R K I V

2022

Paco Benavent

Fusta i metall

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

MAREMEUA

2022

Martina Botella

MARE MEUA

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

A LA TAULA I
AL LLIT...

2022

Colectivo NAAC

Intervenció a l'espai públic

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

DIJOURS MIRACLE

2022

Jaume Chornet

Video. 2 min

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

LA MARE DELS
PEIXOS

2021

Susana Guerrero

Xilografia sobre pell i ceràmica esmaltada

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

EL RITUAL EN
LA ERA VIRTUAL

2022

Alfredo Guillamón

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

PIROMA NO

2021

Miguel Hernández

IDENTITART<

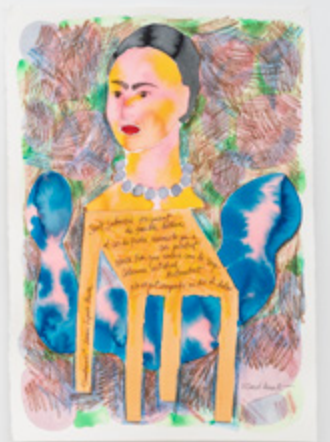
INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

UNIVERSOS

2022

Ricard Huerta

(Dibuixos a partir de poemes inèdits d'Imma López Pavia)

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

UNA PETITA
PÀTRIA

2020

Damià Jordà

Vídeo instal·lació

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

RETRATO YACENTE DEL
INSIGNE ARQUITECTO
D. RAFAEL GUASTAVINO
MORENO

2001

Alfredo Llorens

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

CORAZÓN

2012

Carmen Marcos

Closca ceràmica

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

A P O L O

2016

José Juan Martínez

Vídeo, 3 min

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

LA PELA ES LA PELA

2022

Carlos Martínez Barragán

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

APUNTS PLURALS

2022

Mario-Paul Martínez i Vicente Javier Pérez Valero

Vídeo HD 16:9 42 min

IDENTITART<

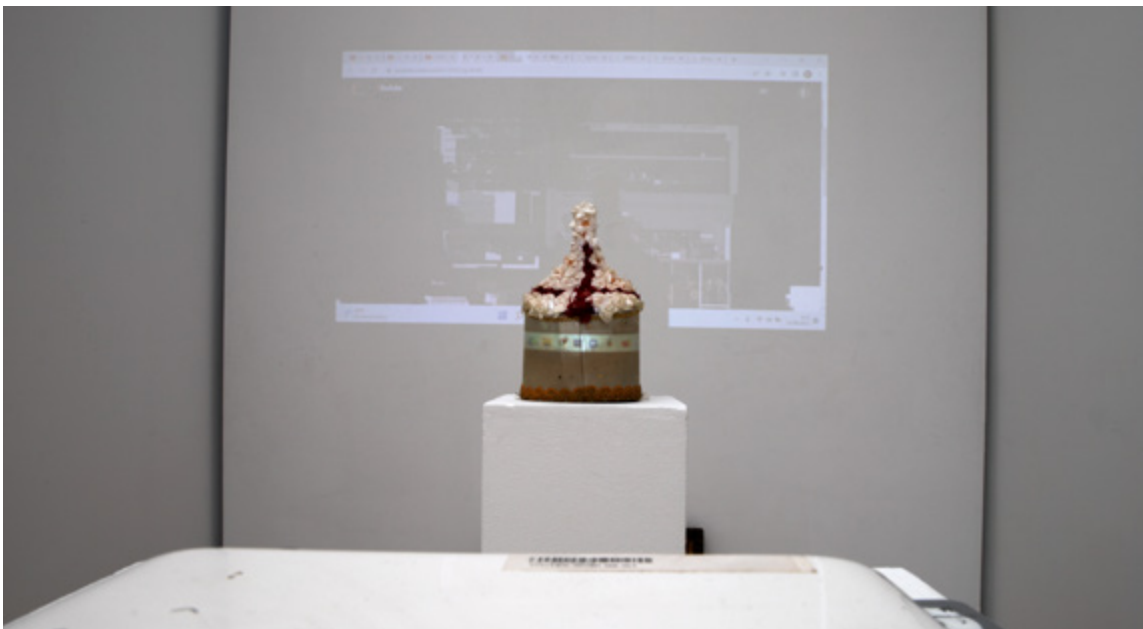
INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

IDENTITY IN
PROCESS ...

2022

David Mascarell Palau

Vídeo instal·lació

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

LA CASA

2005

Mau Monleón

Vídeo 9 min

SALVEM
EL
CABANYAL

Me gusta mucho el pasillo de mi casa.

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

MIRAR SIN
PRISA

2020-2022

Ana Monzó

Ceràmica, brea i calç

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

REFUGIO

2022

Miguel Ángel Navarro (Escoín)

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

FOLLARSE LA CIUDAD VOL.
3. WE LOVE BENIDORM

2017

Tècnica mixta

APOCALYPSE -
CALIPSO

2020

Assaig visual

O.R.G.I.A.

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

UNA PIEZA MÁS

2022

Armand Pedrós

Fusta i gres

UN TEATRO DE PERROS
16 GALGOS DE 100 EN 5
ESCENAS DE 50:
LOS PERROS NO SABEN DE
BANDERAS
EL OBJETO PARADÓJICO
PIRATE WHEEL
ENSAYANDO EL ESPEJO
LO DORADO

2014-2022

Elías Pérez García

Modelatge directe en pasta deshidratable

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

LLAMADA, PAISAJE, CABEZUDO

2022

Iván Pérez Vidal

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

SONORITAT VALENCIANA

2022

Ramona Rodríguez-López

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

NACIONALISMOS
DALTÓNICOS

2022

Susana Rodríguez i Leonardo Gómez Haro

Gres

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

AGROFUTURS -
HORTA NORD
2022

Chiara Sgaramella

Litografia. Terra de Carpesa sobre paper

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

FELISETA

Sense registre (meitat del segle XX)

OBJECTE DE PROTECCIÓ

Sense registre (finals del segle XX)

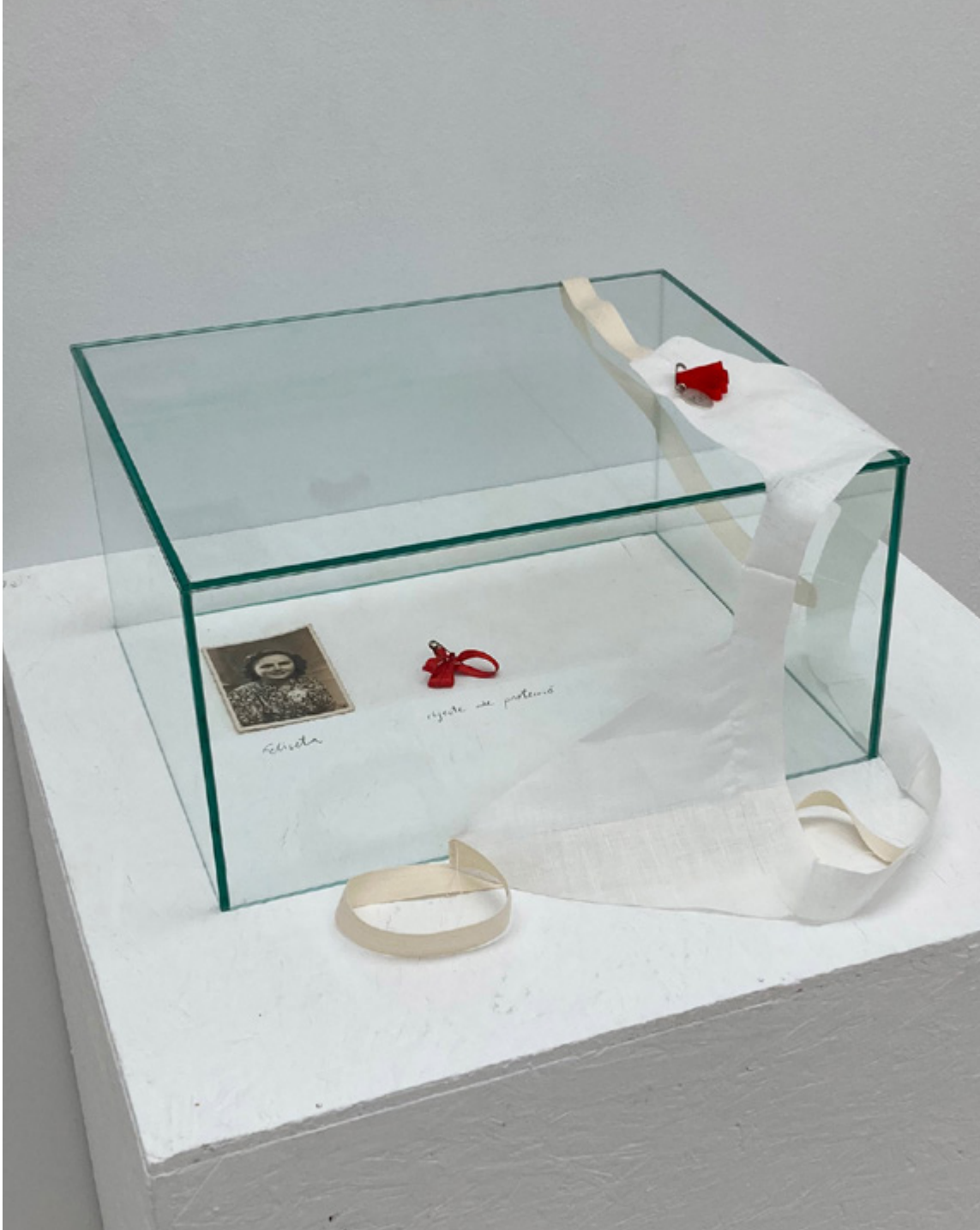
Agulla imperdible i cinta roja

MEMÒRIA HISTÒRICA

2022

Tela, agulla imperdible, cinta roja i medalla de plata

Mar Juan Tortosa

IDENTITART<

INVESTIGAR<SOBRE<LA<IDENTITAT<VALENCIANA<
A<TRAVÉS<DE<LES<ARTS<

TARONGES VERDES

2022

Sara Vilar

efímere
única mostra d'investigació av-upv

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA
Institut de Creativitat
i Innovacions Educatives

creari
grup de recerca en
pedagogies culturals

 LABORATORIO
DE CREACIONES
INTERMEDIA_LCI

FIDEX***
FIGURAS DEL EXCESO,
POLÍTICAS DEL CUERPO

MASIVA
GRUP DE INVESTIGACIÓN UVA

 VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA

 UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

 UNIVERSITAS
Miguel Hernández

 viu
Universidad
Internacional
de Valencia

 FACULTAT DE BELLES ARTS DE SANT CARLES

 **GENERALITAT
VALENCIANA**
Conselleria d'Innovació,
Universitat, Ciència
i Societat Digital

